БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. МАРТ 5 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 55 (8823). Өртээ 2 кеп.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ШЕЙХ МУДЖИБУР РАХМАННЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Март 3-те Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Совет чазактың чалааның ёзугаар албан ёзузунуң аян-чоруун кылып Совет Эвилелинде чоруп турар Бангладеш Улус Республиканың Премьер-Министри шейх Муджибур Рахманны хүлээп алган. Премьер-Министр-биле кады даштыкы херектер министри М. Абдус Самад, Даштыкы херектер министерствозунуң секретары С. А. Карим, а ол Бангладеш Улус Республиканың Совет Эвилелинде элчини Шамсур Рахман киришкен.

Н. В. Подгорный шейх Муджибур Рахманта болгаш ону уден чоруур кижилерге чылыг байырны чедиргеи. Чаа амыдыралдың тургузуушкунунга улам ыңайгы чедишкиннерни чедип алырын күзээн күзээткиннерин Бангладештиң улузунга ол дамчыткан.

Шейх Муджибур Рахман хамаарышпас чорук дээш демиселге бодунуң чуртунуң улузунга көргүскен дузаламчы дээш сеткил-сагыштың ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Чылыг найыралчы байдалга болган беседаның үезинде ийи чурттуң аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглап, хөгжүдери-биле холбашкан айтырыгларны, а ол ышкап делегейниң чамдык айтырыгларын чугаалажып көргеи.

Беседага ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Бангладеш Улус Республикада элчини В. Ф. Попов одар киришкен.

(СЭТА).

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ БОЛГАШ СПОРТ

Дээди болгаш тускай өртумак өөредилге черлеринге кадыкшылга-спорт ажылын улам эжижидер база кадыкшылга-спортчу лагерьлерни тургузар хемчеглерни ап чорударын «Дээди өөредилге черлериниң студентилериниң база тускай өртумак өөредилге черлериниң сургуулдарының материалдыг болгаш чуртталга-амыдырал байдалын эжижидер хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыткан.

ССРЭ-де күш-культураны болгаш спортту социалистиг культураның чарылбас кезээ, чаа кижини хевирлеп кижизидериниң бир чепсээ кылдыр көрүп турар. Ол кедизинде барып улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырынга ажылдаар специалистерниң кадыын быжыглаар, мергежилдиг спортчуларны белеткээринге дузалаар. Ынчангаш партия Төп Комитеди болгаш Совет чазак олче кичээнгейни салып турар чылдагааны ында.

Айыткан хемчеглерни амыдыралга боттандырар дээш Тыванып дээди болгаш өртумак өөредилге черлериниң партия, комсомол организациялары, башкылар коллективтери күш-культура болгаш спорт ажылын эжижидеринче угланган чамдык хемчеглерни ап чоруткан.

Спорттуң материалдыг баазазы мурнуку чылдардан элээн эжижээн. Дээди болгаш өртумак өөредилге черлери мергежилдиг күш-культура башкылары-биле хандыртынган. Оон түңнелинде студентилерниң болгаш сургуулдарның спортчу мергежили бедээн, янзы-бүрү секцияларда киржип турар аныяктарның саны дыка көвүдээн. Республиканың, эки тура спорт ниитилелдериниң база зонаның бирги чери дээш эртип турар спартакиадаларга, маргылдааларга Кызылдың дээди болгаш өртумак өөредилге черлериниң командалары идепкейлиг киржип келген. Найысылалдың педагогика институдунуң, көдээ ажыл-агый техникумунуң, башкы училищезиниң студентилери болгаш сургуулдары спорттуң янзы-бүрү хевирлериниң маргылдааларына киржип, чаңгыс удаа эвес шаңналдыг черлерни ап, мактадып турар.

Өөредилге черлериниңден мергежилдиг спортчулар өзүп үнген. Оларга педагогика институдун эрткен чылын доосканнар хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Ондар Өргелээр, мөге Ооржак Змей-оол, башкы училищезиниң доозукчузу, хаакчы Семён Бай-Кара, № 3 көдээ профессионал-техниктиг училищениң сургуулу, спорт мастеринге кандидат Владимир Седип-оол болгаш аскелерни-даа хамаарыштырып болур. Өөредилге черлерин доосканнар көдээде, школаларда күш-культура болгаш спорт ажылын эжижидер хемчеглерге киржип, бодунуң мергежээн спортунга секцияларны тургускаш, ында тренерлеп ажылдап турар. Чамдык студентилер болгаш сургуулдар өөренмишаан, бодунуң билири спортунга тренерлеп ажылдап турарын спорт ажылын сайзырадырынга биче эвес салыышкын кылдыр чөптүү-биле мактаар ужуруг.

Сургуулдарны күш-культурага болгаш спортка массалыы-биле хаара тудар хемчеглерни Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң башкылар коллективи сөөлгү чылдарда элээн эжижитиен. Спорт талазы-биле кеску агитация болгаш оон ажык-дузазының дугайында пропаганда ажылын калбартып чоруткан. Өөренип турар бүгү аныяктарның 70 хуузу спорттуң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган. Техникумга чылдың-на спартакиаданы эрттирери чаңчыл болган. Курс, группа бүрүзү аңаа киржирде боттарының шилип алганы тускай спортчу хептиг, эмблемалыг болур. Ол сургуулдарны күш-культураның херээнге хаара тударының эки аргазы болуп турар. Ынчангаш өөредилге черинде спорт массалыг болу берген, мергежилдиг аныяктар шылгарап үнгүлээн. Кылдынган ажылда күш-культура башкызы Иван Кузьмич Сможевскихтиң киирген салыышкыны биче эвес.

Педагогика институдунда факультеттер, курстар аразында спорттуң хөй хевиринге маргылдаалары январьдан эгелээн, оон түңнелин чыл төнчүзүнде үндүрерин чурумчуткан. Ол студентилерни спортка хандыкшыдарынга дыка салдарлыг болу берген.

Башкы училищезинде спорт ажылы эжижээн. Оон херечизи сургуулдарның маргылдааларга идепкейлиг киржип, мергежилиниң бедиин көргүзүп турары болур. Училищениң спортчулары чоокта чаа болуп эрткен республиканың профзвилел-комсомолдуң хаак крозунга эки көргүзүглүг болуп, үшкү черни эзлээн.

Тыванып дээди болгаш өртумак өөредилге черлеринде спорт ажылында ам-даа чедир кылдынмайн турар түүлдер эвээш эвес. Эң-не кол түве — массалыг болурун ам-даа чедип албаан. Күш-культуржуларның саны эвээш, мергежили чавыс, бедик разрядчыларны белеткевейн турар. 3350 студентиниң болгаш сургуулдуң иштинден эрткен чылын түгле ийи кижи бирги разрядтың нормазын дужааган. Спорттуң национал хевирлерин нептередир, секцияларын тургузар хемчеглерни өөредилге черлеринде албайн турары четпес. Аңаа аныяктарны хаара тудар ажылды чорудары эргежок чугула. Чамдык өөредилге черлеринде спорт шелдери негелдеге дүүштүр кылдынмаан. Ол чорук аныяктарны күш-культураже хандыкшыдар ажылды калбартып чорударыга шаптыктап турар. Үстүнде айыткан четпестерни, өске-даа чедир кылдынмайн турар түүлдерни чайладыр дээш боттуг хемчеглерни алыры өөредилге черлеринде партия, комсомол, профзвилел организацияларының болгаш эки тура спорт ниитилелдериниң чугула херээ.

Күш-ажылга болгаш чурт камгалалынга белен болурунуң Бүгү-звилелдиң чаа күш-культура комплексизин 1972 чылдың март 1-дем боттандырып эгелээн. Ынчангаш өөредилге черлериниң комсомол организациялары комсомолчу болгаш аныяк кижи бүрүзү оон нормазын дужаарын чедип алган түрзун дээш ажылды чорудар ужуруг.

«Өөредилге чорудулгазын, бүдүрүлге практиказын шын организастаар, студентилерниң дыштанылгазын болгаш боттывынгыр уран түүлдү, күш-культураны, спортту сайзырадыр, ниити чуртталга черлеринге амыдыралдың таарымчалыг байдалдары, студентилерге материалдыг дуза база оларның бүгү-ле ажыл-хереклерине таарымчалыг байдалды тургузар дугайында сагыш човаашкын дээрге үүрмек айтырыг эвес-тир, эштер, ол дээрге бедик мергежилдиг специалистерни өөредип, кижизидериниң чугула негелдези болурдур» деп, студентилерниң Бүгү-звилел слёдунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Ол негелдени күүседири Тыванып дээди болгаш өртумак өөредилге черлериниң мурнунда чугула соруг болур.

Республикада хайныышкынныг ажыл-иш

«Тее-Хем» совхозтуң мурнакчы тракторизи Ажыл-оол Сүлдүм СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шийтпирлерин амыдыралга боттандырарынга бодунуң үлүг-хуузун база киприп турар. Амгы үеде ол бодунуң трактору биле хар доктаадыр черде ажылдап турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалы ону чаа-чаа ажыл-херектерже улам сорук киргеи.

ЧУРУКТА: бригадир М. Арапчор биле А. Сүлдүм (оң талазында).

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРГЕН

Тоску беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгелерин Бии-Хем районнуң харылзаа белдириниң коллективи чедишкиниг күүсеткен. Эрткен чылдың үшкү бодгаш дөртү кварталдарында харылзаа белдири бедик көргүүглерни чедип алган, республиканың харылзаа эргелелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан, быжыы-биле тудуп турар.

Эрткен чылда салбырлар, ажылакчылар ортузунга калбарган чарыштың түңнелин коллективке февральдың совлгу хүннеринин бирээзинде чугаалажып көрген. Эрткен чылын коллектив бүдүрүлге планын 102 хуу күүсеткен. Салбырлар аразынга калбарган социалистиг чарышка бирги черни алган Туран хоорайда бирги салбырның (начальниги Л. Шульгина) коллективи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган.

Салбырларның, бригадаларның мурнакчы 45 ажылдакчызынга акша шаңналын тывыскан. Бирги, ийиги, үшкү шаңналдарны Л. Шульгина, Л. Киреева, Л. Михайлова олар алган. Ниити шаңналдың түңү 4320 ажыг рубль болган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты база тывыскан.

Бо чылдың эрткен айларында коллектив эки түңнелдерни чедип алган. Январь, февраль айларда алган социалистиг хүлээлгелер күүсеттинген болгаш бирги кварталдың планныг даалгаларын болгаш хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш салбырларның коллективтери, ажылдакчы бүрүзү күжүн, билиин салып ажылдап турарлар.

Ю. ЧАПЫЕВ.

Тарылгага белеткел

Часкы тарылгага белетиелдерни Чеан-Хемчик районнуң колхоз, совхозтары калбак фронт-биле чорудуп турар.

Тараа культураларының үезин белеткелин болгаш арыглаашынын «Чыраа-Бажы», «Сут-Хөл», «Большевик» совхозтар дооскан,

Частың баштайгы айы эгелээн. Ынчангаш районнуң бүгү ажыл-агыйларында суггатчы звеноларны тургускан.

К. МААДЫ.

Дугуржулгага ат салган

Март 2-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне Комитединге үлетпүр болгаш өске-даа объектилерни тударынга ССРЭ-ниң болгаш Бангладештиң аразында экономиктиг база техниктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага болгаш чурттуң экономиказының амыдыралчы чугула адырларын катап тургузарынга Бангладештиң улузунга эргежок чугула дузаламчы көргүзер дугайында дугуржулгага ат салган.

СОВЕТ-БАНГЛАДЕШ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Март 3-те Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Совет чазактың чалааның ёзугаар албанның аян-чоруун кылып Совет Эвилелинде келген Бангладеш Улус Республиканың Премьер-Министри шейх Муджибур Рахманның аразында чугаалажыышкыннар доозулган. Ук чугаалажыышкыннар түректің ханызындан болгаш найыралчы билчишкиниң байдалынга эрткен.

Чугаалажыышкынларга совет таладан киришкеннер: СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының даргалакчылары Н. К. Байбаков, В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң министрлери А. А. Громыко, А. А. Гречко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министриниң бирги даргалакчызы М. Р. Кузьмин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң даргалакчызы Н. П. Фирюбин, ССРЭ-ниң Бангладеш Улус Республикада элчини В. Ф. Попов болгаш оскелер-даа;

Бангладеш таладан: даштыкы херектер министри М. Абдус Самад болгаш албанның оске-даа кижилери.

(СЭТА).

Декларацияга ат салган

Март 3-те Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш Бангладеш Улус Республиканың Премьер-Министри шейх Муджибур Рахман байырладыг байдалга «Совет Эвилелиниң болгаш Бангладеш Улус Республиканың кады кылган декларациязынга» ат салган.

Декларацияга ат салыр үезинде совет таладан эштер Д. С. Полянский, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының даргалакчылары Н. К. Байбаков, В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри В. В. Мацкевич болгаш албанның оске-даа кижилери олурушкан.

Бангладеш таладан; Премьер-Министри үдеп чоруур албанның кижилери олурушкан.

Декларацияны парлалгага үндүрер.

(СЭТА).

БЕДИК ШАҢНАЛ

XI Кышкы Олимпий оюнларының түңнелдеринге холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар олимпийжи спортчуларның улуг бөлүүн ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан.

Ленин ордени-биле ССРЭ-ниң спорттуң алдарлыг мастерлери В. П. Веденин болгаш Г. А. Кулакова шаңнаткан.

Спортчу улуг чедишкиннери дээш Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнатканнарының аразында ССРЭ-ниң спорттуң алдарлыг мастерлери А. П. Рагулин, И. К. Родинна болгаш А. Н. Уланов, ССРЭ-ниң алдарлыг тренери П. К. Колчин болгаш өскелер-даа бар.

Спортчуларның улуг бөлүүн «Хүндүлелдиң демдээ» орден болгаш «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш», «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдар-биле шаңнаан.

(СЭТА).

РЕПОРТАЖ

МУРНАКЧЫ БРИГАДАДА

Хемчиктиң солагай талакы делгеми-биле өрү чоктаан улуг оруктаг бистиң автомобиливис хар дувуну соонга буруладыр арттырбышаан. Алдан-Маадыр суур кайы сөн дээш тутсуп ор. Ол ынчаар кышкы бойдус чурумалын сонуургаш чораан, Сарыг-Булуң сүт-бараан фермазының чоогунга чеде хонуп келген болдувус.

— Мындыг улуг-улуг бажыңнарлыг чүү сууржугажыа?—деп, бистиң-биле кады чораан эживис (болаш бир-ле дугаар чоруп турары ол) айтырды.

— Сүт-бараан фермазы-дыр.

— Чурталга бажыңнары дендии эки-дир аа. Чадаананың көжүп чоруур № 463 мехколонназы тутчу ирги бе?

— Мехколоннаның тудугжу шеверлериниң киришээн тудуу бо районда кайда боор. Оларныы-ла болгай. Бо орук бисти совхоз суурунга удавас чедире боор. Ында база тудуг-ла тудуг.

— Оргу-Шол, Кара-Даг деп төөгүлүг черлер дуу-ла улуг кара тайга ол-ла боор аа?

— Ол чер моон көзүлбес. Даарта ынаар углаптар бис.

Мынчаар хөөрежип чорувуста Алдан-Маадыр суур мурнувуста көстүп келди. Суурнуң алды ужунуң кедээ талазында чаа квартал. № 463 мехколоннаның тудугжуларының күш-ажылчы салыышкыны.

Совхоз конторазының кедээ талазында чаа тудуг чанында бөлүк кижи чудук кырында дыштанып, ажыл-ижиниң дугайын хөөрежип олурда, оларга чеде бердивис. Ажылдаарынга шаптык чок кылдыр чиигедир кеттинген, хөй күүрүзу аныяктарлыг бригада-биле менди солушкаш, чугаалажы бердивис.

— Чадаананың көжүп чоруур мехколонназының комсомолчу-аныяктардан тургустунган бригадазы-дыр бо. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчаашкинге киришкен. 1974 чылдың төнчүзүнде ол бедик атты бистиң бригада чаалап алган—деп. Норбу Суворов чугаалаан, ажыл дугайын бо кижи эки чугаалап берип болур дөзиг, кызыл свитерлиг күдер кара оолче көрүүлү.

Каттыраңнаан чазык шырайлыг аныяк эр, өөрүнүң аразындан турул, ушта кылаштап келгеи, бригаданың ажыл-херээн биске таныштырды:

— Бистиң бригадада 12 комсомолчу, оон ашгыда дуржулгалыг бызаңчылар—ийи коммунист, база партия кежигүнү эвес ийи кижи бар. 1971 чылда бригада онаалгазын 150 хуу күүсеткен. Бердинген даалганы болгаш хүлээлгени чедиишкиниг күүседир дээш ажылывыстың темпизин дүргедетпишаан, кылгаш иштин пынарынче кижи-чоңгей салып турар бис. 1972 чылда хөй ажылдарны кылыр бис. Ийи болгаш дөрт аал иштп чурттаар 14 чурталга бажыңын тудар ийикпе, азы 200 муң рубльдин ажылын кылып күүседир. Чаалап алган бедик ажывысты бедик-биле тутпушаан, Левин орденниң эдилекчизи Хомушку Чамит-Доржуның удурткашы коммунистиг күш-ажыл бригадазы-биле социалистиг чарыштыг бис. Бирги кварталда ийи аал иштп чурттаар үш бажың тудар онаалгавыстың ийизин тудуп доосканы, бирээни эгелеп турарывыс бо. Январьда планны 164 хуу күүсеткен бис. Февральдың база ажып турар. Ол болаа ам бригадириң хүлээлгезин күүседип турар Саая Кок-оолдуң чугаазы-дыр.

Ол аразында бригаданың бызаңчылары дөрбелчин чудуктарны дем-биле кодуржып эккеп, бажың ханазын шалыпкын салып, азыглар киришпирлеп, шевергин эштеп турлар.

— Ажылывыстың байдалын 15 хонуктап, чамдыкта айлап бүдүрүлге хуралынга чугаалажып, четпестерни илередеш, ой-шаанда сайгарып турарывыс чаңчыл болган. Тудуп турарывыс бо бажыңны доосканы, 320 урут өөрелир ийи каат школа тудуунга киржип ажылдаар бис. Неделя бүрүзүнүң алды хонуунда маңаа ажылдааш, воскресеньсанында Чадаанага бажыңнарывыска дыштанып ап турар бис. Мында чурттаар черивис багай эвес. Четпес түве—бистиң ажылывысты механизмбиле хавдырбайн турары. Аар чудуктарны, дзавир кырынче шлакты хол-биле кодуруп үндүрүп турар-дыр бис —деп, хоочун тудугжу Монгуш Ортун бригадирниң чугаазынга немеп кагды.

Комсомолчу-аныяктарның бригадазының ишчилериниң найыралдыг демниг күжү, бердинген үүлеин шыварыг будүрериниге шийтпирлиг бедик үре-түңнелдиг боон турар. Владимир Куулар, Монгуш Шенетов, Ховалыг Бегзи, Норбу Суворов, Монгуш Ортун, Монгуш Дажы болгаш оон-даа өскелериниң аттары коллективтиң чоргааралдарының аразында. Ол бригадада дуржулгалыг бызаңчылар Саая Дастак (чогум бо бригаданың удуртукчузу ол, амдыызында аарын турар, оон орвун оглу Кок-оол солаан), Ховалыг Бегзи, Монгуш Ортун тудутта 10 ажыг чыл ажылдап турар. Олар бригаданың аныяк ишчилерин 3—4 разрядтың кижилери кылдыр өөреткеннер.

Оларның ажылында чедишкиниг күзээш, чоруувусту уламчылаш, Оргу-Шол хойжу бригадазындыва хаптывыс.

М. СЕВЕН.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНГА УТКУШТУР

СЕПТЕЛГЕ ЧҮГЕ ХӨЖУДАП ТУРАРЫЛ?

Даглардың мээстери шокараартыр карандылаан эгелээн, делгем шөлдерниң кырында ыш-даа ышкаш аккөк дудуктар бар апаргылаан. Оруктар чанынып хары база-ла аштып чыдар. Эгелеп турар частың тынывын бо бүгүдеи көрүп болур. Часкы чымыштыг ажыл-иштиң эгелээринге чедир үр эвес үе арткан.

Келир күстүң чаагай дүжүдүн алыры часкы хову ажылдарынга техниканы ыяк белеткеп алырындан кол хамааржыр. Бо чугула ажыл-хереки «Найыралы» совхозта канчаар чорудуп турарыл?

«Найыралы» совхоз—Улуг-Хемниң эң улуг тараалаг ажыл-агыйларының бирээзи. Оон шөлдериниңден мурнуку чылдарда кызыл-тастың 50—60 центнер чедир дүжүдүн ап турган. Ат-сураглыг Аймырлыгның сутгарылга системазы база ында болгай. Ынчангаш бо ажыл-агый чыл бүрүде-ле тараа культураларының бедик дүжүдүн ап болур аргалыг. Ынчалзажок сөөлгү ийи-үш чылдарда совхозка тарааның дүжүдү кудулап турар. Маңаа салдар чедирип турар четпес түве болза, часкы тарылгага хереглээр техниканы чоогуур үеинде септеп, белеткеп албайн, оон уламындан часкы хову ажылдары узамдыгып, агротехниктиг ховукхуусаалар хажыттының турарында деп чугаалап болур.

Бо чазын-даа совхозта техника септелгези дувуреннг байдалда турар. Совхоз бо талазы-биле районнуң өске ажыл-агыйларындан кудуруктап турарын айтыр херек.

Эрткен чылдың дөртү кварталында техника септелгезин мүн-не чүгээр шалыпкын чорудуп турган. «Ынчан техника септелгезиниң планы канчаар күүсеттингеии?» дээн мээн айтырыымга совхозтуң кол инженери Юрий Афанасьевич Кокарев мынчаар харыылады:

— Дөртү кварталда 22 трактор септээр турган, 25-ти септээн, 17 сеялканың орнунга 24-ту, 27 андазының орнунга—30-ни септээн.

— А бо чылдың бирги кварталында септелгениң байдалы кандыгыл?

— Маңаа темп дыка кудулаан—деп, кол инженер миниин чугаалады.— Бо кварталда 35 трактор септээр ужурлуг улус бис. Амта чедир оон түгле 13-үн септээн. Мында чөптүг-даа, чөптүг эвес-даа чылдагааннар бар түве. Септелгениң темпизи оожумнай берген, чылдагааның механизаторларже чуүй каап болбас. Кижилер кызымак, шудургу ажылдап турарын демдеглээр херек. Чижээ, тракторист Михаил Дугар-Сүрүн, канцакчы Николай Чеботаев, дарган Лопсан Кан-оол, моторист Биче-оол Бижекей болгаш чамдык өске-даа механизаторлар хүнде кылыр ажылдың нормазын 120—150 хуу күүседип турганнаан.

Ынчаарга ам четпес түве чүл ынчаш?.. Бо айтырыгга кол инженер Юрий Кокарев-даа, МТМ эргелекчизи Александр Оновко-даа тула бергеннер. Чүге дээрге септелге ажылын организастаарында олардан хамааржыр, четпестер турганы чугаажок-тур.

— Мастерскаяның одалга системазы үрелгеш, оон иштп барык-ла ай чыгам үеде соок турду. Ону кымның буруузу дээрил?—деп, МТМ эргелекчизи Александр Оновко мөгээ удур айтырыг салды.

— База-ла ол ышкаш, электристанциязының мотору үрелгеш, 10 шаа хонукта ток чок болган ужурунда каедыг-даа септелге ажылы чоруттунмаан. Бо дээрге кымныңдаа буруузу эвес-ле болгай—деп, кол инженер Юрий Кокарев МТМ эргелекчизиниг улаштты.

Бо улуг үрелишкиннерге кымдаа буруу чок деп болбас! Ажылхеректиң байдалы дээш бүрүн харыысалганы чүүктеп турар кол инженер биле МТМ эргелекчизи буруулуг болбайн аан. Оларны агартып болбас. Одалга системазы-даа, электри станциязы-даа үрелтиже чедир бо эштер чүнү көрүп турганыл? Кыжын, ылаңгыя септелгениң наиг түлүк үеинде, ажыл-хереки харыылап турар кижилер оода-ла МТМ-ниң одалга системазын чүге кынаа корбээнил? Аңаа үрелишкинни баш удур чайладып болур турган-дыр.

Шак мындыг ээ-харыысалга чок чоруктуң түңнелинде ол совхозта техника септелгезинин байдалы бергеедээшкиниг апарган. Өске аарсаар техниканы безин сапаваска, ам-даа 25 тракторну септээр ужурлуг. Бо чиик эвес ажыл. Ынчалзаадаа демдеглеп болур эки үүве чүл дээрге, совхозтуң дирекциязы биле партком тургустунуп келген байдалды өөренип көргеш, моон соңгаар МТМ-ге техника септелгезин ийи эдлчег-биле чорудар деп шийтпирээни болур. Күш-ажылды организастаарын экижиткеш, оон сагылга-чурумун шыгыырадыр, механизаторларга ажылдаарының таарымчалыг байдалдарын тургузаар болза, септекчилер арткан техниканы кыска хуусаада доозун болур аргалыг.

Бо ажыл-агыйда техника септелгези хөжудап турарынга «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбыры база-ла хамааржы бээр.

Чыл эгезинден бээр эргежок чугула дыка хөй кезектер-биле совхозту ол салбыр хандырбаан. Оон уламындан септелге үргүлүү үзүктелип, механизаторлар аңаа турар ужурга таваржып келген. Ам безин септекчилерге редукторлар, тудуштурарының муфтазы, дагыр-өзек, поршень өскө дээн ышкаш, чугула кезектер көңгүс чок. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны ол кезектер-биле дарый хандырбас болза, септелге узамдыгып, саадаары чугаа чок.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

Март 8-ке уткуштур

ТӨЛЕПТИГЛЕР

Бистиң төлептиг аныяктарывыс бүдүрүлгелерде болгаш өредилге черлеринде кайы хөй. Улегерлиг ажыл-ижи, быжыг сагылга-чуруму, азы өредилгезинге кызымак чоруубиле олар бисти өртүп турар. Аныяктарның эки эгелээшкиннери, күш-ажылчы чедишкиннери тоску беш чылдың даалгаларын хуусаа безинде күүседиринге улуг идигни берип турар.

Тодаргай чижек. Кызыл хоорайның тудугжуларындан Екатерина Краснобаеваның удуртканы коммунистиг күш-ажылдың бригадазының кежигүннери Совет Эвиделинің тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр сорулга салып, бедиткен хүлээлгелерни алган.

Ол бригаданың комсомолчулары шеверлел ажылын механизастаарын чедип алыр дээш тускай бригаданы тургускан. Олар ай санының планын ийи хонук бурунгаар күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, беш чылдың ийиги чылының планын декабрь 15-те күүседир сорулганы салган. Бо эгелээшкинни эштер Поломошникованың, Ельшованың бригадалары ишии-биле чүүлдүүгүнүп деткип, эгелекчилерниң үлегери-биле ажылдың темпизин дүргедедип, шеверлелдиң шынарын бедидерин хүлээнгеннер.

Ылаңгыя Поломошникова баштаан кыстар эрткен айларда эки түңнелдериг болуп келген. Үоокта олар № 12 кварталда 6 дугаар чурттала бажының шеверлээрин эки шынарлыг доосканнар. Краснобаеваның үлегерин эдергеннер ам ол-ла кварталда 280 олуттуг уруглар садының тудуун чедир кылырынче киришкеннер. Мында шалыпчылар Зоя Таскаракова, Капитолина Плешакова, Зоя Түлүш болгаш өске-даа мурнакчылар бо тудугда штукатурлап, чугайлаар, дозулаар ажылдарны май байырлалынга чедир доозар сорулга салган.

Өредилгезинге кызымак комсомолчулерниң бирээзинге Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң доозукчузу Клара Балчый-оолду киирип болур. Ол ветеринария салбырын дооскаш, Тес-Хемге барып ажылдаарының дипломун алган. Бо доозукчу күрүне экзаменнерин чүгле беш демдектерге дужаагаш, өөрүнүп-даа, башкыларының-даа макталын алган. Тускай эртемниг специалист болганының дипломун ап тура, коммунизмниң идейлиг тургузукчузу болурун, бодунуң чедип алган тускай эртеминге шынчы, төлептиг болурун, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң хөрээнге чогаадыкчы үлүүн киирерин хүлээнип ап, даңгыракка шынчы болурун чугаалаан.

ЧУРУКТАРДА: Кызылда № 48 тудуг эргелелинде эш Поломошникованың бригадазының шалыпчызы Зоя Таскаракова, Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң доозукчузу Клара Балчый-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ сөзү, фотозу.

Партия чырыдыышкынының четкизинде

ӨӨРЕДИЛГЕ АЖЫЛГА ДУЗАЛААР

«Коммунистерниң марксиечи-ленинчи өөредилгези чүгле бодунуң хемчээлиниң талазы-биле эвес, харын-даа бирги ээлчегде бодунуң идей-политиктиг ужур-дузазының талазы-биле улуг херек болур» деп партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан. 1971-72 өөредилге чылы партия өөредилгезиниң системазында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш материалдарын ханызы-биле өөренириниң чылы болган.

Чаа өөредилге чылында Бай-Тайга районда партия чырыдыышкынының бүгү хевирлеринде 48 школа ажылдап турар болгаш оларда 814 дыңакчыны, ооң иштинден коммунистерниң 77 хуузун хаара туткан. Партия өөредилгезиниң эге звенозунда 22 школаның он бири экономиктиг билиглерниң үндезиннерин, ийи школа политиктиг билиглерниң үндезиннерин, а тос школа СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын болгаш ортумак звенонуң он алды школазында партия төөгүзү, политэкономия, философия болгаш эртемниг коммунизмниң үндезиннерин өөренип турар. Коммунистиг күш-ажылдың алды школазында 123 кижи боттарының теоретиктиг болгаш практиктиг билиглерин бедидип турар. Район школаларында теоретиктиг дөрт семинарның дыңакчылары колдуунда башкылар, олар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарындан «Чаа кижини кижизидери — коммунизм тургузуушкунуңуң кол сорулгаларының бирээзи» деп теманы өөренип турарлар.

СЭКП Тыва обкомунуң XI пленумунуң болгаш СЭКП райкомунуң пленумунуң доктааладарын күүседир талазы-биле парткомнарның, партия эге организацияларының ап чоруткан чамдык хемчеглери партия, комсомолдуң политиктиг өөредилгезиниң организастыг, идей-теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелин бедидеринге улуг идигни чедирип турар апарган.

«Мурнакчы» колхозта партком (секретары эш М. Донгак) партияның болгаш комсомолдуң политөөредилгезин парткомнуң бюрозунга үш удаа, коммунистерниң ниити хуралынга бир удаа чугаалажып келгениниң түңнелинде 1970—71 өөредилге чылында «Мурнакчы» колхозтуң девискээринге партия өөредилгезиниң эге, ортумак болгаш дээди хевирлериниң школаларының дыңакчылары өөредилге программаларын чедишкиниг доозуп, дараазының чадаларынче шилчээн. Ылаңгыя дуржулгалыг пропагандист Х. Кудурукпайның пропагандистеп турары Ман-Чүректиң № 2 хойжу бригадазында партия төөгүзү өөренир школаның дыңакчылары, Шуй ортумак школазында С. Д. Ким-оолдуң пропагандистеп турганы «Партия дугайында беседалар» деп бөлгүмүнүң, О. Чедер-оолга удурткан политиктиг билигниң үндезиннерин өөренир эге школаның дыңакчылары доозарының зачёттарын эки дужааганнар. Ол ышкаш «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында партия организациязы (секретары О. Ойдуп), Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында партия эге организациязы партия өөредилгезинче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Кижилериниң политиктиг болгаш ниити билии бедээн тудум күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле үнелеп көөрү улам бедип турар дээрзин дараазында фактылар көргүскен. 1971 чылдың көргүзүглери-биле алырга, «Тээли» совхозтуң Кудукта хойжу бригадазының кежигүннери экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир политшколага өөренип турган. Хойжу бригада 1971 чылда районда бригадалар аразында социалистиг чарыштың типлекчиин болуп, төрүүр 100 хойдан 87 хураганны камгалап алган. Ол бригаданың малчыннарындан 13 кижи бир хойдан 95—105 хураганны, 2,2—3 кг дүктү кыргып алган. Оларның иштинден С. Чүльдүм, А. Салчак, Х. Деспи, С. Бышкак, С. Кандан олар 101—105 хураганны менди доруктурганнар.

Бо бригадада хой оолдаашкыны түлүктелип турар. Бо хүннерде 2800 хой оолдаан, оларның хураганын менди доруктуруп алган. Малчыннар А. Салчак төрээн 236 хоюндан 241 хураганны, С. Чүльдүм 247 хоюндан — 250 хураганны, С. Чанзан-оол 237 хойдан — 240 хураганны менди камгалап алганнар. Бригаданың мурнакчы хойжуларының бирээзи Салчак Ары-биле ужуражкаш, беседалажып чугаалажырымга, мынчаар харыылаар болду:

— Бо өөредилге чылында партияның политшколазында үүнү өөренип турар силер?

— Эткен чылын экономиктиг билиглериң үндезинин өөренир школаның бирги чылын дооскан улус бис, бо өөредилге чылында ол школаның ийиги чылын зооветөөредилге-биле чергелештир өөренип турар бис.

— Сөөлгү кичээлге кандыг теманы өөрендиңер?

— Бис сөөлгү кичээливиске «Социалистиг чарышты организастаары. Мурнакчы дуржулганы — бүгү коллективке» деп теманы өөренген бис.

— 1972 чылда силериниң хүлээлгелериңер кандыгыл?

— 1972 чыл — тоску беш чылдың ийиги чылы болгай, мен бо чылын бистиң совхозта социалистиг чарыштың негелделериниң бирги черин ээлээр азы, тодаргайлааргa, 100 төрүүр хойдан 115 хураганны, бир хойдан 3 кг дүктү кыргып алыр болгаш 15 тонна мал чемин белеткеп алыр мен, а социалистиг чарышче «Хой ажылының мастери» С. Чүльдүмүү болгаш «Кара-Хөл» клохозтуң мурнакчы хойжузу И. Балчийни кыйгырган мен — деп, чоргаарал-биле харыылады.

Бо өөредилге чылында СЭКП ТК-ның «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» болгаш «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер хемчеглер дугайында» доктааладарын өөренип эткен соонда, малчыннар социалистиг чарышты калбартырынче болгаш экономика айтырыгларын хандыр өөренирринче улуг кичээнгейни салып турар апарганы бо чижектен илдең-дир.

Чаа өөредилге чылында «Мурнакчы» колхозтуң хойжу бригадаларында партия өөредилгезин үндезини-биле экижиткен. Ам ында эр-даа, херээжен-даа малчыннар партия, өөредилгезинден чыдып калбайн турар. Кичээлдериниң организастыы болгаш дээштии бедээн. А колхозтуң хойжу бригадаларында төрээн 5000 ажыг хойдан 131 хураганны артыкка камгалап алган.

Районда комсомолдуң политиктиг өөредилгези мурнуку чылдарда турганыдан экижээн. 1971—72 өөредилге чылында политиктиг өөредилгениң 24 бөлгүмүнде 879 аныяктар, эге звенонуң 14 бөлгүмүнде 375 кижи, ортумак звенода 292 кижи, дээди звенода 35 кижи, а партия өөредилгезинде 196 комсомолчу өөренип турар.

Комсомолдуң политиктиг өөредилгезинге аныяктарны болгаш комсомолчуларны идепкейлиг киириштирип, оларның политиктиг билиглерин шиңгээдип алырынга таарымчалыг бөйдалдарны тургузуп турар комсомол комитеттеринге «Мурнакчы» колхозта, Тээли, Шуй ортумак, Кызыл-Даг сес чыл школаларында комсомол комитеттери хамааржыр. Ол организацияларда «Коммунистиг мөзү-шынар дугайында беседалар», «Бистиң ленинчи комсомолувус», «Коммунистиг күш-ажылдың школазы» болгаш «Партия дугайында беседалар» деп болгүмнер бедик уткашынарлыг эртип, дыңнакчыларга быжыг билиглерни берип турар.

Районда партияның болгаш комсомолдуң политшколаларында 74 пропагандистериниң 55-жи коммунистер. Партия өөредилгезинде экономиктиг школаларның көвүдээни-биле чергелештир специалистер болгаш удуртукчу кадрларның саны көвүдээн, эртем-билииниң, шынар составының талазы-биле деңнели элээн бедээн. Пропагандистериниң иштинден 54 кижи 3-тен 10 чыл стажтыг, 13 кижи 10 чылдан өрү стажтыг, а 48 кижи дээди эртемниг, артканы тускай ортумак эртемниг-лер. Пропагандистер Б. Барба, Х. Кудурукпай, С. Белек, М. Самдан олар кичээлдерни амыдырал-биле холбап, коргүзүг материалдарынга диапроектор, диафильмнер болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарының таблицаларын болгаш плакаттарын калбаа-биле ажыглап турарлар.

Райкомнуң политчырыдыышкын кабинедин дамчыштыр тус-тустап база группалар аайы-биле 19 пропагандиске консультацияларны чоруткан. Ылаңгыя экономиктиг билиглериң талазы-биле элээн хой консультациялар болгулаан, чүге дээрге ол школаның өөредилге материалы (ному) амдыгаа чедир үнмээн болгай. Ол ышкаш районнуң радио четкиапп дамчыштыр ол школаның дыңнакчыларынга болгаш пропагандистеринге 3 удаа беседаны чоруткан.

Районда он ийи кижи составтыг методиктиг човүлел дөрт бөлүкке үлеттинген ажылдап турар. Ооң кежигүннери пропагандистерге консультацияларны кылып, кичээлдерге олурушкаш, боттарының ажыктыг сүмелерин берип турарлар.

Партияның болгаш комсомолдуң политиктиг өөредилгезин партия, комсомол организацияларының удуртуп турарында болгаш политшколаларның ажылында чамдык четпестер бисте бар. «Кара-Хөл» колхозта малчыннар ортузунда политшколалар болгаш зооветөөредилгелер ам-даа чогуур негелдезинге чедир тургустунмаан.

Л. ДОПУЛ,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң секретары.

ТАЙҢАДА ИШ

Адар-Төштүң болгаш Шелениң арга-эзимериндe ыяш кезикчилериниң чепсек-херекселдериниң, тракторлар, автомашиналарның моторларының дааш-шимээни хүн бүрү соксавастаан. Тудугга хереглээр чудуктар, дилиг материалдары, Ийме, Хөр-Тайга школаларынга токпак белеткелин Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг колхозунуң ишчилери үргулчүлеп, ажылының темпизин шапкынчыдып турар.

— Беш чыл планын чедишкиниг боттандырарынга күш-ажылчы үлүүн киирер дээш тудугжулар сорук киришкиниг ажылдап, аразында социалистиг чарышты калбарткан. Тудуг материалдарын белеткээрин март 30-де, токпакты апрель 15-те доозар сорулга салдынган. Ынчангаш тудугжуларның ийи звенозу Адар-Төш биле Шеле эзимнеринде ажылдап турар—деп, тудуг бригадазының бригадири Дамба Борбюевич Монгуш чугаалады.

Адар-Төште 13 кижи ажылдап турар, оларның даалгазы 2500 кубометр тудуг материалы. Ында моторлуг «Дружбаның» башкарыкчызы Монгуш Дүмен-Байыр эң шудургу ажылдап турар. Ол хүн бүрүде 25—40, чамдык хүннерде 50 хире кубометр чудуктарны кезип турар. Кестинген чудуктарны бир «ДТ-75» ,ийи «Беларусь» тракторлар-биле чер агынче бөле сөөртүрүп, ужурган ыяштың будуктарын аштап, ону орттедирин база ол звенонуң кежигүннери кылып турар. Ол звено ам 600 ажыг кубометр чудукту белеткээн, оон 300 ажыг кубометр тудуг объектизинде дүжүртүнген.

Токпак белеткээр звено Ийме школазынга 350, Хөр-Тайга школазынга 250 кубометр одалга ыяжын тус-тус школалар девискээринге хап тургузар. Амдыызында Ийме школазынга 150 кубометр ыяшты белеткеп тургускан.

Моторлуг хирээниң башкарыкчызы Монгуш Дүмен-Байыр, «ДТ-75» тракторнуң тракторизи эш Монгуш, коммунист эш Өлзей-оол, ыяш сөөртүр автомашинаның чолаачызы Тумат Базыр-оол, ол ышкаш Ховалыг Дүктүг-Эник, Сат Аков болгаш өске-даа мурнакчы ишчилерге тудугжулар чоргаарланып турар.

Ыяш белеткелчилериниң повары Ховалыг Сундуйнуң ажылы мактанчыг. Оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Шыдыраа, даалы болгаш радиоприёмник оларның турлаанда бар.

М. СЕВЕН.

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Бистиң Жданов аттыг совхозтуң Чодураа салбырының тудуг бригадазында 20 кижи ажылдап турар. Олар амгы хүннерде совхозту электрижидеринге хереглээр электри чагыларын кезери-биле Адагаштыг-Каът деп черде ийи неделя ажыр ажылдап турар. Дөрт кижи ийи бензохирээ-биле ыяш ужуруп, чагыларны хемчээл аайы-биле одура кезип турар. Дөрт аът трактор эртип шыдавас берт черлерден ыяшты үндур сөөртүп турар. Ийи «ДТ-75» трактор ыяшты орук чанында штабельче сөөртүп турар.

Ол ийи тракторну башкарган Андрей Серенмаа биле Донгак Дүүре, чудук баглакчызы Ш. Базыр-оол биле П. Сүктер-оол штабельге чедир хүнде үш катап алды-чеди чагыны кожуп алгаш чедирип, дөрткү рейизи-биле суурда пилорама чанынче аппарып турар. Ылаңгыя трактористт Андрей Серенмаа биле баглакчы Шаңгырлаа Базыр-оол хүн нормазын 130 хуу күүседип турар. Ыяш ужурар Делгер Доспаң-оол болгаш хемчээп доораар Василий Бегзи кылган ажылынга харыысалгалыг, чагыларны эки шынарлыг белеткеп келгеннер.

Ыяш штабельдээр звено ажылын шудургу кылып, ыяш сөөртүр машинаны бичии-даа саадатпас. Чолаачы Донгак Кызылмаа 24 км черге хүнде үш-дөрт рейсти кылыптар.

Белеткээр ужурлуг 1200 чагыдан ийи неделя иштинде 400-түү суур төвүнде эккеп дүжүрген. Тайгада штабельдээн чагылардан аңгыда ам-даа 600 чагыны кезери арткан.

Ам ажылдың ажок берге үезин келген. Чүл дээрге ыяш кезер чер тергиин берт.

Чуртту электрижидер деп ленинчи сорулганы тудуг бригадазы ыяк билип, кызып ажылдап турда, совхозта партия организациязы (секретары О. Тумбуу), ажылчын комитеди (даргазы Д. Дагбалдай), салбыр эргелекчизи Сарыг-оол Таспаанчык олар тудугжуларның, өмыдырал байдалынче сагыш салбайн турар.

Мону бадыткаары-биле каш чижектен көргүзейн. Будук өрттедип турар ажылчыннарга ажылчын хөректээштер бербээн. Кадыг ажыл кылып турар бөдүүн ажылчыннар аалдарындан аъш-чемниг кээп, ажылдап турар. Совхозта сүт-даа бар, дөрт, беш муң шээр болгаш бода-даа мал бар чүве-дир. Тайга-сын бажында 20-ле кижини сүт, эътбиле чүге хандырып болбас деп? Ажылчыннар дыштанып хүнде аалдарынче чанын кээрдир. А попедельникте 24 км ырак тайгаже барып ажылдаары-биле олар ыяш сөөртүр машина кырынга сыңмарлажып олургулаптар. Чамдыктары хүнезиннерин чүктээш, чадаг базып үнүптер. Олар ажылдаар турлаанга пат турупкан келир. Турупкан эштерге эки ажылдаары база-ла берге болбайн аан. Суббота келир. Оон-даа ажылчыннар 12 шакка чедир ажылдаа-ла, чок-ла болза чудуктар чүдүрүп каан машинага олуруптар, чок-ла болза 24 км черге чадаг кылаштаар.

Совхозта 2 чиик машина, улуг, биче ийи ветеринария машиназы, 5 чүүк машиназы, 4 самосвал бар. Ажылчыннарны чүге чадаг кылаштадып турарларыл?

Совхозтуң удуртукчулары тудугжуларже кичээнгейни салбайн турары элдеп.

К. КОНГАР-ООЛ.

Улуг-Хем район, Жданов аттыг совхоз.

Партийжи темага

Бүзүрел болгаш негелде

ЫНДЫГ болурунга Ленин өөредип чораан. Тоску беш чыл эки эгелээн. Ооң башталгы чылы чедишкиниг доозулган. Бистиң социалистиг бүдүрүлгевис дүрген темпилер-биле хөгжүп, ооң ажыктыг чоруу бедээн. Эртемтехниктиг дешилге дүрген хөгжээн. Улустуң амыдыралының чаагай байдалын бедидериниң талазы-биле чамдык хемчеглерни боттандырган. Амгы үеде Советтер чуртунуң ажыл-ишчилери беш чылдың ийиги чылының планныг сорулгаларын күүседир дээш ажылдап киришкен. Хоорайларның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери бедиткен чаачаа хүлээлгелерни ап турар. Социалистиг чарыш улам-на массалыг болгаш дээштиг апарган.

Бо ханы утка-шынарлыг, хөй талалыг база калбарышкынныг, канчаар-даа аажок улуг хемчээлдиг тургузукчу ажылга партияның болгаш көрүненің кадрларының ролю онза улуг, олар экономиканы, совет улустуң амыдырал-чуртталгазының бүгү талаларын эртемге үндезилеп удуртур хүлээлгелиглер. «Ниитилел амыдыралының бүгү талаларын удуртуру, массалар ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылдың деңнелин бедидери, кадрларны шилип алырын, таарыштыр тургузарын болгаш кижизидерин экижидери-биле чарылбас холбаалыг. Бистиң партиявыс ам бо талазы-биле улуг аргалар» деп СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия ТК-зының Отчёт илеткелин кылып тургаш эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Партия сөөлгү чылдарда кадрлар-биле ажылдың стилин могаг чокка сайзырангайжыдып келген болгаш сайзырангайжыдып турар. Практикада быжыы-биле бадыткатынган чаа үүлдүң утказы үүл диза, кижилерге бүзүрел болгаш хүндүткел болур. Ынчалзажок ол чорук багай ажылдан турар кижилерден негелдени кошкадыр дээни ол эвес дээрзин Төп Комитет хөй удаа демделеп келген. Бүзүрел болза бистиң кадрларыска бедик негелде-биле, оларның четпестерин шүгүмчүлээри, оларның ажыл-чорудулгазын доктаамал контрольдаары-биле холбашкан болур.

Ону В. И. Ленинниң айтыышкынын барымдаалап чорудуп турар. Кадрларны шилип алыры биле күүселдениң хынаалдазын Ленин кезээде тудуш холбаалыг кылдыр көрүп чораан. «Кижилерни хынаары болгаш ажыл-херектиң херек кырында күүселдезин хынаары бүгү ажылдың, бүгү политиканың кол үндезини ында, база катап ында, чүгле ында» деп Ленин чугаалаан. (Чогаалдарының долу чыылдазы. т. 45, арын 16).

Ленин коллективтиг болур чоруктуң ужур-дузазын партийжи удуртулганың кол принциви кылдыр теория талазы-биле үндезилээш, ону практикага хажык чокка ажыглап чораан. Владимир Ильичиниң бодалы-биле алырга, коллегиалдыг болуру тодаргай ажыл-херек дээш кижи бүрүзүнүң хууда харыысалгазын эң-не ылаптыг тургузары-биле дүүшкен турар. «Хууда харыысалгалыг болурун чедип алыры эң чугула» деп Ленин бижээн. (том 53 арын 301).

Ленин күүселдениң хынаалдазын шын, эртемге үндезилеп чорудар талазы биле эң-не бедик, кайгамчык үлегерчижээн көргүзүп чораан. Владимир Ильичиниң чогаалдарындан ажылдакчы бүрүзү бодалдарның болгаш дуржулганың улуг байлакшылын өөренип алыр. Ажылдың ленинчи стилин, ылаңгыя күүселдениң хынаалдазын чорударын өөренип билип алырынга В. И. Ленинниң чагаалары, бижиглелдери аажок улуг ужур-дузалыг, ону ооң чогаалдарының долу чыылдазының он томнарында киирген. Владимир Ильичиниң чагааларын, телеграммаларын, бижиглелдерин номчаан, Совет күрүненің амыдыралының бүгү адырларын ооң оперативтиг удуртуп турган хүнбүрү ажылының практиказының талазы-биле ленинчи бодалче ханыза-биле сиңниге бээр.

КҮҮСЕЛДЕНИҢ хынаалдазының ажыктыы. Күүселдениң хынаалдазының ажыктыын ам-даа чедип албайн турар бис деп, чамдыкта партия ажылдакчылары чөптүү-биле чугаалаарлар. Ынчангаш ооң аргазының дугайын база көрээли. Чамдыкта хынаалданы ажыл-херек сандарап баксыраан азы мыыцай ону эдип алыр аргажок апарганда эгелээр. Ынчаарга күүселдениң хынаалдазының кол сорулгазы — четпестерни, чазыгларны баш удур сагындырары, оларны чогуур өйүнде чайладыры болгай. Хынаалданы күүселдеден аңгылай көрүп болбас. Оларны тудуш холбаалыг кылдыр чорудар.

Партия ажылдакчызы хамыктың мурнунда организакчы болгаш кижизидикчи, бир эвес ол ажыл-херекке четпестерин, кандыг-бир чазыгны илереткен болза, оларны дүрген чайладыр талазы-биле кижилерге дузалаар хүлээлгелиг. Бир эвес чазыгларның, четпестерниң болуп турар чылдагаанының үндезинин тодаратпас болза, ону ынчаар кылыының дугайын бодаан-даа херээ бар бе? Хынаалданы чорудуп турар кижилер чамдыкта болуушкунарны, четпестерни көрүп билип турзадаа, оларның тыптып келген чылдагаанларын тодаратпас чоруктар бар. Ленинниң чугаалаапы-биле алырга, күүселдениң хынаалдазы «практика кырынга организастап билириниң» аргазын дилеп тывары болур.

Кандыг-даа удуртукчунуң ак сеткилдиг, шынчы мөзүбүдүжүн Коммунистиг партия бедии-биле үнелеп турар. Күүселдениң хынаалдазы бир эвес хынап турар участокта боттуг байдалды ылап тодарадып көргенде, чүгле ынчан ажыктыг түңнелди бээр.

Партия кандыг-даа хевирниң бюрократизмин, кижилерни тоон көрбес чорукту кезээде шиитпирлин-биле буруу шаап келген. Владимир Ильич маңаа холбаштыр мынчаар бижээн: «Бюрократтарның аразында анаа-ла арга-биле плередири берге ындыг кажар-оптуг, авыяастыг шургукчулар база тургулаар. Ынчангаш олар кандыг-даа аргаларны ажыглаар, буруулуг үүлдерни агартырын, меге үүлдерни шын деп көргүзерин оралдажырлар».

Күүселдениң хынаалдазын чорудар талазы-биле ажылдап турар кижилер ындыг таварылгаларны чежени-даа көргүзүп болурлар. Аргалап-мегелээр, ийи арынныг чоруктуу коммунист бүрүзү, ак сеткилдиг кижи бүрүзү эң-не бужар чүдек чорук деп көрүп турар. Ындыг кижилерни Маркс, Энгельс, Ленин кээргел чок шыңгыы буруу шаап чораанар. Вильгельм Либкнехт болза Карл Маркс дугайында «шыныг чорукка бүзүрээриндeн аңгыда, өске кандыг-даа үүлге сүзүглевейн чораан» деп бижээн. Ленин база-ла ындыг турган.

Партияның херээнге шынчызы, идейлиг бүзүрелдиг чорук хоозун меге үүлдерни сойгалаар, шыныг чорук дээш туржур талазы-биле коммунистерге дузалап турар. Күүселдениң хынаалдазы кижиниң кижизидилгезинге үнелеп четпес ужур-дузалыг. Ол аңаа кандыг-бир салдарны чедирер болгаш хемчегни көргүзер, а чамдыкта партиядан үндүреринге чедирер. Партия организациялары ынчаар ажылдап-даа турар.

Ынчалзажок коммунистиг принципиалдыг туруштан тайзы базар деп барган кандыг-бир эшти баш удур сагындырары чүден-даа артык чугула болгай. Бир эвес чугаа партияның хүрээлениннге таварылга бооп кирген кижиниң дугайында бооп турар болза, ындыг «тайзы базыышкын» чоорту-ла болу бээр. Коммунист-даа, (партия кежигүнү эвес-даа болза, дөмей-ле) ажылдан хостаар, аңаа шыңгыы харыысалганы көргүзер апаар. А бир эвес ооң дугайында баш бурунгаар сагыш салып, он шын эвес үүлгедигни кылып турарын чогуур өйүнде сагындырар болза, ону эдип ап болур болгай.

Ындыг фактылар хөй-хөй партия организацияларынга билдингир бооп турар. Бир эвес оларны анализтеп көөр болза, ындыг түңнелди үндүрүп болур: аңаа доктаамал контрольду боттандырган болза, оларда байдал бир янзылыг бооп, четпестер чаа-ла тыптып турар үеэзинде-ле чайладып болур ийик.

Ажылдакчының дугайын ооң каас-коя чугаазындан эвес, ооң ажыл-херээнден, партияның болгаш улустуң даандырганы херекти ол канчаар күүседип турарындан үнелээр херек. Маңаа биске күүселдениң доктаамал хынаалдазы дузаалаар апаар. Ол болза шүшпеп, тоомча чок кижилерни эдип алырыныг болгаш чулчурукчуларны, мактанышкыларны сойгалаарының ылгаттынган чепсээ болур.

ЧЕДИИШКИННИҢ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА НЕГЕЛДЕЗИИ. Күүселдениң хынаалдазынга активти, коммунистерни, хөй санныг улусчу контролёрларны калбаа-биле киириштирип турар черлерде ол эки түңнелдерни берип турарын практика шагда-ла көргүскен.

Администрацияның ажылчорудулгазынга партия эге организацияларының контролюн боттандырары аажок улуг рольдуг бооп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизи контрольдаар ындыг эргени бүдүрүлгениң партия организациялары-биле кады эртемшинчилел институттарының, өөредилге черлериниң, культура-чырыдыышкының болгаш эмнелге албан черлериниң партия эге организацияларынга тывыскан.

Контрольдуң бо хевири овзагай болур. Маңаа бүгү үүлдер коммунистерге билдингир. Олар бүдүрүлгениң болгаш эртем ажыл чорудулгазының идепкейлиг киржиккилери бооп турар. Планнаашкында болгаш технологияда четпестерни, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинин, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң курлавырларын олар боттары-ла медереп билип, көрүп турар. Ооң-биле кады күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилеринге, бүгү четпестерге удур бир дугаарында чугааны үндүрер, күш-ажылчы болгаш материалдыг чарыгдалды эвээшти үндүрүп турган күрүне планын күүседирин, бүгү үүлдерге камналгалыг болурун олар чедип алыр ужурлуг.

Коммунистериниң амыдыралынга партия хуралдары уламна улуг ужур-дузаалыг бооп турар. Билдилиг белеткээн партия хуралы кезээде эки түңнелдиг болур, ындыг хуралдарга ажыл-херекчи, принципиалдыг шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел күштүү-биле калбарар. Кааа-даа шүгүмчүлелдиг саналдардан чогуур түңнелдерни үндүрери чугула болгай. Ярославль хоорай партия организациязында партия хуралдарын эрттирип турар практиказының дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалында хуралдарга хүлээп алган доктаалдарның күүселдезинин хынаалдазын организастаарын үндезини-биле экижидерин, кымнын бруузу-биле оларны боттандырбаан болдур, ол кижилерге шыңгыы харыысалганы хүлээдирин негээн.

Амыдырал кадрларга негелдени соксаал чокка бедидип турар дээрзин партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге күүпениң сагылга-чурумун быжыглаарынга, даандырган ажыл-херек дээш ажылдакчыларның харыысалгазын күштелдиреринге партияның болгаш чазактың Директиваларының күүселдезинің хынаалдазы улуг рольдуг болур. Бистиң партиявыс массаларга бодунуң организакчы болгаш политиктиг ажылын экижидериниң, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырының бир эргежок чугула үүлү күүселдениң хынаалдазында деп санап турар.

М. ДОМРАЧЕВ.

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЧҮЛҮГ КҮЖҮ

Т. Я. КИСЕЛЕВ,
БССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

Хөй национаддыг совет улус бодунуң улуг байырлалынга — ССРЭ-ниң чартык чүс чыл юбилейинге уткуштур чоруп орар. Белоруссияның ажылчы чоннары бо кайгамчык болуушкуңа ылаптыг белеткениң, ону коммунистиг тургузуушкунуң бүгү участоктарынга чаа-чаа тиилелгелер-биле уткуурунга долу шиитпирлиг.

Хөй национаддыг социалистиг күрүнениң тыптып келгени — социализмниң төөгүлүг хуу-салымынга улуг ужурдузалыг болган. Ол — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының херээниң дорт уламчылакчызы. Совет республикаларны эки тура болгаш долу ден эргеге үндезилээш, чаңгыс эвилелге катыштырганы — чурттуң көдээ ажыл-агыйын дүргеп көдүрериңге, чаа ниитилелди чедиишкиниг тургузарынга үндезинни тургускан. Бүгү совет улустарның социал-экономика болгаш культура хөгжүлдезинге делгем „орукту ажыктан. Оларның хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун бүгү ССРЭ-ниң күчүзү идегелдин-биле камгалап турган. Социалистиг тургузуушкунуң эң нарын болгаш эң берге сорулгаларын эвилелдешкен республика бүрүзү күүседип шылаар аргалыг апарган, чүге дээрге, оларның аразында бот-бодунга акылдуңма дузаламчы болгаш деткимче ону хандырарының кол үндезини апарган.

Улуг Октябрьга чедир бистиң черивис чыдып калган кыдыг чер турган. Чаңгыс улуг завод безин турбаан. Көдээ ажыл-агый болгаш арга-арыг чиг-эдиниң баштайгы ажылдан кылышкының кылыр үүрмек бүдүүрүлгелер колдаан турду. Чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге онаштыр үлетпүр продукциязын бүдүүрери Россияныңдан беш катап эвээш. Белоруссияның чонунуң 86 хуузу өөрүшкү көрбээн ядыы тараачыннар болуп турган. Оларның иштинден дыка хөйү эки амыдырал дилеп, торээн черин катташ, өскээр көжүп чоруп турган.

Империалистиг болгаш хамааты дайыннарының түүнелинде Белоруссияның экономикаазы сандараан. 1920 чылда көдээ ажыл-агый продукциязы 1913 чылга деңнээрге 50 ажыг хуу, а үлетпүрге — беш катап эвээжээн. Чааскаан, бодунуң күжүнге даянгаш ажылдаан болза Белоруссия улус ажыл-агыйын катап тургузуп, социалистиг тургузуушкунну калбак хемчээлге боттандырып шыдавас турганы моон илдең-дир.

Ниитилел амыдыралының талазы-биле национал республикаларның араазында найыралдыг үре-түүнелдиг харылзаалар совет эрге-чагыргаының баштайгы чылдарында-ла тургустунган. Ол харылзаалар пролетаржы интернационализмниң чайгылыш чок принциптеринге, бот-бодунга деткимчеге болгаш харам чок ак сеткилдиг дузаламчыга үндезилеттинген. Чижээ, 1920 чылдың декабрьда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйының дээди төвүлели Белоруссияның улус ажыл-агыйын катап тургузары-биле акша авансызын берген болгаш республикага чугула барааннарды, материалдарны бирги ээлчегде чорудуп бээр дугайында шиитпирни үндүрген Ооң дараазында чылда РСФСР-ниң УКЧ республиканың бүдүүрүлгелерин чиг-эт болгаш дериглер-биле хандырарынга 6 миллион хире рубльди чорудуп берген, а ол чылдың чазынында тараа болгаш погаа культураларының үрезиннерин берген.

ССРЭ-ниң тургустунганы-биле кады совет республикаларның кады ажылдажылгазы хөй талалыг болгаш улам ханы апарган. Эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезинге, республиканың национал кадрларын белеткээринге көргүскен дузаламчы улуг. Ленинчи Декретке үндезилээш, 1921 чылда Минскиге Белоруссияның Күрүне университедин — республикага эң баштайгы дээди өөредилге черин ажыткан. Ону тургузарынга Москваның, Ленинградтың көскү эртемденнери идепкейлиг киришкен.

Найыралдыг социалистиг ог-бүлеге белорус улус кайгамчык улуг чедиишкиннерни кедип алган. Белоруссия ам бедик хөгжүлделиг индустриалдыг-колхозчу республика апарган.

Бистиң чурттувустуң улустары партияның удуртулгазы-биле социализмни тургузарының ленинчи планын чедиишкинин күүсеткен, бүгү ССР Эвилелинин болгаш ында кирип турар республика бүрүзүнүң эрге-ажыынга бараан болуп турар күүлүг социалистиг экономиканы тургускан.

Чурттуң социал-политиктиг болгаш культура хөгжүлдезинге ёзулуг революстуг тиилелгени хандырган. Социалистиг тургузуушкунуңуң үезинде дарлакчы аңгыларны узуткаан, ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели улам быжыккан, республика бүрүзүнге социалистиг интеллигенция хевирлеттинип, национал кадрлар тургустунган. Эрги нацияларны чаа, социалистиг нацияларже хевирлеп, тургузары доозулган. Совет кижилериң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнели дыка бедөөн.

ССРЭ-ни тургусканы болгаш быжыглааны партияның канчаар-даа аажок улуг политиктиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазы-биле сырый холбаалыг. Мурнакчы революстуг теория-биле чепсегленген ленинчи партия чурттуп бүгү нацияларын болгаш биче улустарын чаңгыс аай интернационалчы акы-дуңмалышкы чорукче сырый каттыштырган болгаш оларның күжениишкиннерин чаа ниитилелди тургузарынче угландырган.

Социалистиг ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң шиитпирлиг артык күжү, совет ниитилелдиң мораль-политиктиг чаңгыс-эви база улустарның бузулбас найыралы Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында онзазы-биле чайыннаныр илерээн. Гитлержилер ССРЭ-же халдаарынга белеткениң турган, совет улустарның аразынга маргылдааларны тургузуптарынга кордап турганнар. Олар дыка-да часканнар. Оларның оруунга бүгү социалистиг нациялар Коммунистиг партияның кыйгырыы-биле Улуг Совет Эвилелин, социалистиг Ада-чурттуң камгалаары-биле дуй турупкан. Шериг кезек бүрүзүнге, партизан отряд бүрүзүнге дайынчылар болгаш командирлер — ССРЭ-ниң бүгү улустарының оолдары болгаш кыстары чаңгыс кижи дег болуп алган, дайынга удур маадырлыы-биле демисешкен. Пролетаржы интернационализмниң тугунуң адаа-биле оларның сырый каттыжыышкыны Совет Эвилелиниң фашизмни тиилээнинин үндезиннериниң бирээзи болган.

Акы-дуңма найыралдың эртинелери тайбың, күш-ажылчы фронтуга бистиң күжүвүстү он катап улгаттырып турар. Дайынның улус ажылагыйында чедирген когаралкаражазы билдингир. Ылаңгыя дайзынның түр эжелелинге таварышкан девискээрлерге ол каража-когарал тергиин улуг болган. Бистиң республиканың чурттакчы чоннуң дөрт кижиниң бирээзи-ле дайынга өлген. Барык бүгү хоорайларны болгаш суурларны үрегдеп, үптеп каапкан. Фашистиг эжелекчилериң республикага чедирген когаралының ниити түүү дайын мурнундагы 1940 чылдың 35 бюджединге дец болган.

Совет чурт найырал болгаш акы-дуңма чорук-биле күштүг дижип турары чөптүг. Совет республикаларның дузаламчызы болгаш деткимчеаа дайынның ханы балыгларын дүргеп экиртир аргаңы Белоруссияга берген. Дайын сөөлүнүң берге чылдарында-ла хосталган Белоруссияже тараа, тудуг материалдары, үлетпүр дериг-херектелдери үүдүргеп поездилер чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан шуужүп кээп турган. БССР үүгле дайын сөөлүндеги баштайгы беш чылда капитал тудугга дайын мурнундагы беш чылдарны шуптузуп катай алганындан хөй хөреңгини чарыгдаан.

Белоруссия улус ажылагыйын катап тургузар херекке бодунуң шыдаар түүлдери-биле дузаны чедирип турган. Чижээ, руда, дилиг материалдары, шпалдар, фанера, а Москваже болгаш Ленинградче — картофель, катчимис үүдүргеп эшелоннарны чорудуп турган.

1950 чылда БССР-ниң үлетпүрү дайын мурнундагы 1940 чылдың деңнелинге четкен болгаш 1970 чылда ону 12 ажыг катап ашкан. Дайын сөөлүндеги чылдарда үлетпүрүнүң чаа адырларын — автомобиль болгаш трактор тудуун, ылаптыг прибор тудуун, радиоэлектрониканы, нефть тывар болгаш нефтини ажылдап кылыр, минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер адырларны хөгжүдүп эгелээн. Оларны үүгле Белоруссияның ажылчы чоннарының холдары-биле тургуспаан болгай. Чижек кылдыр химия үлетпүрүн ап көрээли. Бо адырда ажылдап турар 2,5 муң специалистер өске республикалардан кээп ажылдаан кижилер болуп турар. Белоруссияның бүдүүрүлгелеринде бистиң чуртувустуң эң янзы-бүрү национаддарының төлээлекчилери ажылдап турар.

Совет улустарның акы-дуңма дузаламчызынга даянып алгаш, Белоруссияның ажылчы чоннары чонга барааннар бүдүрер адырларны хөгжүдер талазы-биле хөй ажылдарны кылган. Радиоприёмниктер, телевизорлар, мотоциклдер болгаш чадаг-тергелер, электрилиг соодукчулар болгаш шактар, хептер болгаш идиктер, торгу, дүктен кылган постер, мебель, хрусталь, трикотаж болгаш ук аймааның кылыглары, хевистер болгаш фотоаппараттар, аъш-чем аймааның калбак ассортиментизин болгаш өске-даа чүүлдерни Белоруссияда бүдүрүп турар.

Социалистиг көдээ ажылагый бурунгаар улуг базымны кылган. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында В. И. Ленин чурттуң ховуларынга 100 муң тракторлар турган болза деп күзеп чораанын сактып көрээли. Бо чылын үүгле Минскиниң трактор заводу безин миллион тракторну бүдүрер. Көдээниң байдалы таныттынмазы-биле өскерилген. Көдээ ишчилериниң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалы хоорай чурттакчыларының байдалынга улам чоокшулаан.

Эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларының аразында ханы кады ажылдажылгалар кайгамчык үретүнелди берип турар. Революция мурнунда Белоруссияга он кижиниң сези бижиббилиг чок турган, а ам болза беш кижиниң үжү дээди болгаш ортумак эртемниг. Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчиишкинин беш чылдың төнчүзүнде доозар. Республикада Эртемнер академиязы, он-он эртем-шинчилел институттары, дээди 28 болгаш тускай ортумак 130 өөредилге черлери ажылдап турар. Эртемниң болгаш дээди өөредилгениң „шугумунда 50 муң кижи, ооң иштинде 6 муң доктор болгаш эртем кандидады хаара туттунган. Улус ажыл-агыйында дээди болгаш тускай ортумак эртемниг 620 муң специалистер бар. Бо дээрге, революция мурнундагы Россияның бүгү специалистериниң 3,3 катап хөй-дүр. Белорус улустуң национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразы улуг бедиктерни чедип алган.

Ленинчи национал политиканың тиилелгелериниң чаа бадыткаашкыны болза бүгү эвилелдешкен республикаларның шапкын хөгжүлдезин хандырып, тоску беш чыл планының Директиваларын ажылдап кылган СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери болур. Беш чылды хуусаа бетинде күүседир чорук социалистиг нацияларның улам ынайгы чечектелиишкинин болгаш чоокшулажышкының хандырып, совет улустарның чарылбас найыралын база акы-дуңма кады ажылдажылгазын улам быжыглаар.

Белоруссияның ажылчы чоннары тоску беш чылдың баштайгы чылын чедиишкиниг дооскан. Үлетпүр продукциязын сайгарарының чыл планын 103,1 хуу күүсеткен. 1970 чылга деңнээрге, үлетпүр бүдүүлгезиниң хемчээли 12 хуу өскен ийикпе, планда көрдүнгениниң 3,6 хуу хөй.

Көдээ ажыл-агыйының ишчилери гектардан-на 21,4 центнер тараанны ажаан алган. Малдың баш саны өскен. Чыл төнчүзүнде чурттакчы чоннуң 100 кижизинге 61 баш бода мал, ооң иштинде 28 инек, 45 баш хаваа онаажып турган. Үнүш болгаш мал ажылының кол хевирлериниң продукцияларын белеткээриниң планын ажыр күүсеткен. Күрүнеге 675,3 муң тонна тараанны, 1409,9 муң тонна картофельди, 154,4 муң тонна катчимисти, 811,6 муң тонна эттти, 2608,5 муң тонна сүттү болгаш 587 миллион борбак чуургаларны дужааган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга, бистиң хөй национаддыг социалистиг Ада-чурттувустуң күчү-шыдалын быжыглаарынга, экономиканы хөгжүдеринге, культура тургузуушкунуңа ажылчы чоннарның чаагай чоруун бедиринге чаа-чаа чедиишкиннер-биле алдарлыг юбилейни уткуурунче ажылчын аңгыны, колхозчу тараачыннарны, улусчу интеллигенцияны СЭКП ТК «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чылынга белеткел дугайында» доктаалында кыйгырган. Республиканың ажылчылары бистиң чуртувустуң чүс ажыг нацияларын болгаш биче улустарын катыштырып турар, найыралдыг социалистиг ог-бүленің улустары-биле бир дөмей, социалистиг чаршыты улам калбартын турар. Олар боттарының бүгү күжениишкиннерин партияның айтыышкынарын, тоску беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседиривче угландырып турар.

БЕЛОРУС ССР. «Белорускалий» комбинаттың баштайгы руда эргелели 10 чыл ажылдап турар. Ооң-биле кожа ийги болгаш ушку руда эргелелери тургустунган. Ам чылда 3,5 миллион тонна чемишчидилгелер бүдүрер дөртку эргелели турузуп турар. Дараазында ооң күчүзүн 5 миллион тоннага чедирер бодап турар. Дөртку руда эргелелиниң бирги ээлчээ бодунуң продукциязын 1978 чылда берип эгелээр.

ЧУРУКТА: дөртку руда эргелелиниң тудуг шөлүнде.
П. НОВАТОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

НОМЧУКЧУ САНАЛДАП, ШҮГҮМЧҮЛЕП ТУР

Ийи-Тал суурда школа, клуб, библиотека болгаш өске-даа социал-культура болгаш албан черлери ажылдап турар. Тоску беш чылдың баштайгы чылында ийи-талчылар эки дериттинген культурлуг, чаа туткан магазиниг болган. Улуг-Хем районда көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжулары Ийи-Тал суурда чурталга бажыңнарын тудуп ажыглалда кирген, малчыннар чурттай берген.

Суурнуң чурттакчыларының материалдыг чаагай байдалы болгаш культурлуг деңнели сокаал чокка бедип турар. Ийи-Тал Жданов аттыг совхозтуң улуг салбыры, ыал ажылын хөгжүдүп турар. Малчыннар ниитиниң малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуг чоруун бедиңер талазы-биле эки түүнелдерни чедип ап турарын совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел комитеттери демдеглеп турары таварылга эвес деп бодаар мен.

Көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжузу кижи мен, Ийи-Тал суурнуң хөгжүү, ооң чурттакчыларының амыдыралчурталгазының бедип турарын көрүп келдим.

Бистиң суурувуста кара чаңгыс четпес азы багай үүве радио шугуму, точказы бар. Ынчалза-даа дамчыдылга багай дыңналыр, шиигейнип, холурткайнып турар. Районнуң харылзаа конторазынга суурнуң чурттакчылары дыңнадып келген. Дамчыдылга дыңналбастаандан бээр дыка үр болган, харылзаа черн монтёр чорудуп көрбээн. Харылзаа черинин ажылдакчылары чедип келгеш, радио дыңналаны дээш ай санында өрге бүрүзүнден 40 копеекти хавырып ап турарлар.

К. КЕРТИК-ООЛ.

* * *

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының ажылчыннары чер ажылы чорудуп, тараа болгаш картофель бүдүреринге совхозтуң планныг даалгаларын күүседиринге үлүг-хуузун киирип турарлар. Күш-ажылчы кижилерге хандырылга чугула айтырыг болгай. Салбырның ажылдакчыларының садыг, эң ылангыя хлеб хандырылгазында четпестер бар.

Улуг-Хем районнуң херегжел кооперациязының баштаар чери бистиң салбырның ажылчыннарын хлеб-биле хандырып келген. 1971 чылдың июньдан бээр хлеб үзүктелиишкиниг кээп турар апарган. Бо айтырыгны хуралдарга чугаалажып, райпо баштаар черге айтырыгны тургузуп келген үүве. Ынчалза-даа бо айтырыг шиитпирлеттинмейн, үзүктелиишкиниг соортүп турар хевээр.

Хлеб хүн бүрүнүң хереглели болгай. Үш-дорт хонгаш бир катап соортүп эккеп турар апарган. Хлебти хүн бүрү соортүп эккеп, салбырның ажылчыннарын, суурнуң чурттакчыларын, школа, уруглар, эмнелге албан черлерин хлеб-биле үзүктелиишкин чокка хандырар талазы-биле совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел комитеттери, Кок-Чыраа көдээ Советтиң күүскому айтырыгны шыңгыы тургузар ой келген.

В. ДИМИТ.

* * *

Шуйнуң кадыкшылга школазында аъш-чем барааннарының ларёгу бар. Ооң садыгжызы ай, квартал планнарын ажыр күүседип келген. Планнарның күүсеттинери чугаажок. Үүге дээрге «Мурнакчы» колхозтуң болгаш Барылын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң кадарчылары шагның кайы-даа үезинде кадыкшылга школазының чоок кавызында одарларга, кыштаңларга доктаамал турар.

Кадыкшылга школазының ажылдакчыларының хлеб-биле хандыртылгазында четпестер чылдан чылче үргүлүлеп келген. Бай-Тайга районнуң хереглел кооперациязы кадыкшылга школазында ларёкче хлеб чорутпайн келген. Школаның ажылдакчылары, столоваязы хүн бүрү чорук кылып, «Мурнакчы» колхозтуң төп суурунда магазинден барып хлеб садып ап турар. Столоваяга хереглээр хлебти чадагай машинага колхозтан соортүп эккээрге доңуп калган болур. Хлеб-булочка кылыглар чок болур.

Эрткен чылдың ноябрьда респотребсоюзтуң, райпонуң төлээлери кадыкшылга школазында ларёктүң ажылын хынап чорда үүвениң ужурун чугаалап, ларёкче хлебти, үлетпүр барааннарын чорудуп турарын школаның дирекциязы, башкылар дилээн үүве. «Хлебти доктаамал чедирип турар, а үлетпүр барааннарын школаның ажылдакчыларының чагын ёзугаар чорудуп турар бис» деп аазаап барганнар. Үлетпүр барааннарынга дамзыны каш катап кылгаш, райпоже чоруткан, чаңгыс-даа катап бараан октаваан. Доктаамал кээп турар хлеб кайда боор ийик, колхозта магазинден барып садып ап турар бис. Садыгдан ырак черде кижилерниң хандырылгазынче сагыш човаашкын «хей аазаашкын» ол ышкажы?

Б. БАРБА,
башкы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

БЫЖЫГЫП ТУРАР НАЙЫРАЛ

ДАККА. (СЭТА). Дакканың бүгү солуннары боттарының бирги арыннарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгиннин болгаш Бангладеш Улус Республиканың Премьер-Министри Муджибур Рахманның аразында чугаалажышкыннар дугайында Москвадан келген дыңнадыгларга бараан болдурган.

Найысылалдың «Бангладеш обсервер» солуну найыралчы ийи чурттуң чазактарының баштыннарының аразында чугаалажышкыннарның дугайында отчётту «Совет премьер ийи чурттуң аразында үретүннелдиг кады ажылдажылгага бүзүрелин илергейлээн» деп улуг эге-биле парлаан. Муджибур Рахманга алдар болдурган дүштеки шайлалгага А. Н. Косыгиннин чугаазында ийи чурттуң аразында харылзааларны бот-боттарының иштики херектеринге кандыг-даа холгаарлаашкын чок, бүрүн ден эргениң, тускай догунаашкынны болгаш хамаарышпас чорукту бот-боттарының хүндүлээриниң принциптеринге тургузуп турар дээн сөстерни солун онзалап демдеглээн.

«Пипл» . солун Муджибур Рахманның Совет Эвилелинде чоруп турарының дугайында дыңнадыгларны «Чаагай сеткилдиң төлээлери улуг Ленининиң черинде, социализмниң Төрээн чуртунда» деп улуг эге-биле парлаан. Ийи чурттуң улуртукчуларының чугаалажышкыннарының дугайын дыңнатпышаан, солуннуң демдеглээни: Совет чазак Индостанның айтырыгларын чугаалажышкыннарның аргазыбиле чөптүг шиитпирлээр дээш, чер бөмбүрээниң бо девискээринге быжыг тайбыңны тургузар дээш кезээде турж ун келген.

Москвадан келген дыңнадыгга «Морнинг ньюс» солуннуң бижээни болза, Бангладештин Премьер-Министрин «чаңчыл болган совет хүндүлээчел ёзу-биле хүлээп алган». Совет черде Муджибур Рахманның чоруушкуну Совет Эвилелиниң болгаш Бангладештин улустарының аразында быжыгып турар найыралдың лозуңу-биле эртип турар дээрзин солун демдеглеп бижээн.

МАССАЛЫГ МИТИНГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк коммунист Анджела Дэвисти болгаш негрлериин хамааты эргелери дээш өске-даа демиселчилерни эрге-чагыргаларның суд истеп сүрүүшкүнүнге удурланыышкынын массалыг митингизи Нью-Йоркка болган. Тайбың болгаш хосталга дээш демиселдиң делегей хереженнер лигазының болгаш Анджела Дэвисти хостаар дээш Нью-Йорк комитединиң инициативазын ёзугаар митингии чыылдырган.

Митингиге чыылган чүс-чүс кижилер Каттышкан Штаттарның политика талазы-биле бүгү хоругдаттырганнарын хостаарын негээн.

Дескеннер Индиядан Бангладеш Улус Республикада чаныр кээп турар. Чөөп Бенгалияга барыын-пакистан шериглериниң дерзин үүлгедиглериниң үезинде кожазы чурттуң девискээринге кээп, хоргадаашкынны тыпкан 10 миллион кижиден Индияда ам дээрезинде 2 миллион биче ажыг кижи арткан.

ЧУРУКТА: Чөөп Бенгалияның чурттакчыларының төрээн чуртунче чаныр турары.

АФП—СЭТА-ның фотозу.

БОЛГАР УЛУСТУҢ УЛУГ БАЙЫРЛАЛЫ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар улус беш чүс чылда үргүлчүлээн даштыкының кулданыындан чуртту орус шериглериң хосталанындан бээр 94 чылын байырлал-биле демдеглээн.

«Улустуң чырыткылыг байырлалы» деп улуг эгелиг мурнуку үүүлүнге «Работническо дело» солуннуң бижээни: «Биске хосталганы чедирген Россияга, улуг славян чуртка ынакшыл, изиг өөрүп четтириишкин бистиң түректеривисте кезээде артар». «Кажан Улуг Октябрь бодунуң кызыл хаазы-биле планетаны хереллендирген үеде Россияның, бистиң хостакчывыстың овуру биске улам эргим үнелиг апарган, а аңаа ынакшыл чаа ужур-дузаны тыпкан. Октябрь революциязының иззээн оруунче кирген болгар улус ам Совет Эвилели-биле бодунуң найыралын доктаамал хөгжүдүп база ханыладып турар. Сайзырангай социалистиг ниитилелдиң материал-техниктиг баазазын тургузары Совет Эвилелиниң аажок улуг болгаш ак сеткилдиг дузаламчызы чокта, кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылга чокта, ийи чурттуң экономиказының болгаш культуразының сырый чоокшулажышкыны болгаш харылзаалары чокта болдунмас» деп, ол-ла солун бижээн.

Хосталганың хүнүнге тураскааткан байырлыг кежээлер, хуралдар чурттуң хөй хоорайларынга болгаш суурларынга эрткен. 1877—1878 чылдарда хосталгалыг дайынның черлери — Плевен, Шипка, София хоорайларда чүс-чүс тураскаалдарның баарынга венокторны болгаш частың баштайгы чечектерин салган.

Делегей хереженнериниң хүнүнге алдаржыткан

ПРАГА. (СЭТА). Делегей хереженнериниң хүнү — март 8-тин байырлалынга хөй-ниитиниң тураскааткан хуралы Прагага болган. Хуралдың киржикчилери ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧКП-ниң Прага хооркомунуд бирги секретары А. Копек баштадыр ЧКП-ниң Прага хоорай-комитединиң төлээлекчилеринге, Хереженнерниң чех эвилелиниң даргазы М. Ярошовага, социалистиг чурттарның хереженнер шимчээшкининиң ажылдакчыларынга чылыг байыр чедирген.

Бодунуң чугаазынга М. Ярошова Чехословакияда хереженнериниң амгы байырлалы күш-ажылчы бедик идепкейлиг чоруктуң байдалынга эртип турар дээрзин демдеглээн. Чурттуң ажылдап турар чонунуң барык чартык кезии чехословак хереженнер ЧКП-ниң XIX съездизиниң салган сорулгаларын күүседир херекке улуг салыышкынын киирип турар. Оратор амыдыралдың бүгү адырларынга ажылчы хереженнерниң чугула ролюн демдеглеп, ЧКП-ниң 50 чыл оюнга болгаш ооң XIX съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка хереженнериниң калбаабиле киришкенин айыткан.

Хуралдың түүнелинде ооң киржикчилери социалистиг төрээн чуртунуң улам ынайгы хөгжүлдезинин хереженге бүгү күштерин бээринче чехословак хереженнерни кыйгырган угуулганы хүлээп алган.

Үүлгедиглериниң статистиказы

ХАНОЙ. (СЭТА). Ханойнуң «Куан дой нян зан» дээр пом үвдүрер чери «Никсоннуң кемниг үүлгедиглериниң саны» деп номну парлап үндүрген.

Номда боттуг материалдарга үндезилээш америк империализмниң дайынзырак болгаш агрессчи бүдүүүн сойгалап, АКШ-тың дайынзырактарының араатанзыг үүлгедиглериниң дугайында сан-медээлерни айыткан.

1969 чылдың январь 20-ден, тодаргайлаарга, Никсон АКШ-тың президентизи болган үезинден бээр, америк болгаш чалча шериглер мурнуу-вьетнам чонга удур шаажылал хемчеглерин 60 муң ажыг удаа чоруткан деп, номда демдеглээн. Америк албан кижилериниң чугаалааны-биле алырга, Мурнуу Вьетнамга 1965 чылдан эгелээш 5.800 муң тайбың чурттакчыларны өлүргеп болгаш балыглаан. Ол болза Мурнуу Вьетнамның чонунуң үштүн барык бир кезии-дир. Бо үеде мурнуу-вьетнам кара-бажыңнарда 300 муңдан эвээш эвес патриоттар хилинчектенип чыдар, оларның аразында хереженнер, кырганнар болгаш бичин уруглар хөй.

1965 чылдан эгелээш Индий-Кыдаттың девискээринче 12.300 муң ажыг тонна бомбаларны болгаш снарядтарны октаан, ынчаарга ол өлүм чедирер чүүктүг чартык кезиниден ажыып Никсоннуң чазаа эрге-чагырганы холга алган соонда октаан.

Допчу медээ

БАНГИ. (СЭТА). Төп-Африка Республиканың кара Африканың социал эволюциязының шимчээшкини (МЕСАН) чагырыкчы партиязының Бангиде бооп турар съездизи шиитпирни хүлээп алган. Ол шиитпирни ёзугаар Жан-Бедэль Бокассаны республиканың назы иштинде президентизи кылдыр чарлаан.

Генерал Бокасса 1966 чылдың январь 1-ден бээр Төп-Африка Республиканың президентизи болуп турар.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

«Шынның» конкурузу үргүлчүлеп турар

КОНКУРСТУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

«Шын» солун редакциязының эң эки очерк, репортаж болгаш бичии хемчээлдиг рассказ база чугула айтырыг көдүрүп бижээн үүл, фельетон болгаш эң эки фото-чурук дээш конкурузун 1971 чылдың майдан эгелээш, бо чылдың апрель 25-ке чедир уламчылаарын чарлаап болгай.

Конкурстуң кол соруулгазы коммунизм дээш демиселге совет кижилериң тургузукчу, чогаадыкчы ажыл-херектерин: ленинчи улуг идеяларының, Коммунистиг партиялың политиказының ачызында тыва черде боттанып турар улуг чаартылгаларны тода илередириңге идиг бээри болур. Бо бүгүнү чырыдарда, Коммунистиг партияның XXIV съездизиниң үндүрген шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совет кижилериң ажыл-ижин көргүзерин кол удуртулга болдурар.

Коммунистиг тургузуушкунуң бүгү-ле участоктарында массалыг социалистиг чарыштың калбарышкынын, совет ажылчын аңгының, колхозчу тараачынарының, улусчу интеллигенцияның күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, ол херекте бедик харыысалгалыг чоруктуң дээре үлегергижектерин көргүзүп турарын, үлетүрде, кодээ ажыл-агыйда, транспортта, тудугда, культура тургузуушкунунда эртемниң чедишкиниерин болгаш мурнакчы дүржулганы нептерелдириңге толептиг салыышкынын киирип турарларның дугайын уран-чечен, бедик идейлиг деңнелге көргүзери конкурстуң чугула негелдези болун турар.

Бо чылдың декабрь 30-де ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ою болур болгай. Ооң-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң доктаалы үнген. Ынчангаш ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралыңа, партияның ленинчи национал политиказының тиилелгезиңе холбаштыр, аңаа дүүштүр совет боттуг амыдыралдың чижектерин илередип көргүзерде, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүн канчаар сагыттының турарыңче кичээнгей салыры эргежок чугула. Улустарының найыралын көргүзерде, аңгы-аңгы черлерде ажылдап турар хөй националдыг коллективтериниң, түс-түс совет кижилериң амыдыралында, ажылында тодаргай чижектерге даянып турган чырыдар.

Ынчангаш очерк, рассказ, репортаж, фельетон, чугула айтырыг көдүрген үүл бүрүү-ле кижилериң ниитилелге болгаш өг-бүлеге толептиг мөзү-шынарын илередири-биле чергелештир улустарның найыралынга холбаштырган турарын кичээнгейге алыр. Совет Тывада бүгү-ле улуг бүдүүлгелерни, тудугларны, кодээ ажыл-агыйның бүдүүлгелерин бистиң чүртүвүстүң хөй националдыг бүгү улустарының, хамыктың мурнунда, улуг оруе үзүстүң акы-дуңма киржилгези-биле бүдүрген болгаш бүдүүн турар болгай. Чижээлээрге, Ак-Довураакта 40 ажыг National ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ажылдап, чүрттап турар. Ындыг чижектер кайда-даа хөй.

Фото-чуруктарга кижилериң күш-ажылының, өөредилгезиниң, дыштанылгазының, найыралының, экономикада, культурада, хамаатыларның боттарының аразында харылзааларда бүгү-ле чаа, деңшилгелиг түүлдериниң илерээшкинин эскерериңче, Тываның бойдузунуң чараш чурумалдарын солун этюдтарга эң эки композициялыг, идея талазы-биле бедик утка-шынарлыг кылдыр көргүзериңче кичээнгейни салыры негеттинер. Чуруктарны тыртыргаш, кылагар (глянцевая) саазынга кончуг тода көстүр кылдыр парлаап чорудар.

Ооң-биле кады, бистиң бурунгаар шимчээшкинивиске шаптык болун турар бүгү-ле четпестерни чидиг, принципиалдыг шүүмүүлелдиң одунга таварыштырган турары чугула.

Конкурска жанрлар аайы-биле шаналдарны тургускан болгай, ону эрткен чылдың майның 5-те үнген «Шын» солунудан көрүп ап болур.

Конкурс материалдарын дараазында адрес-биле чорудар:

Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажын № 3, «Шын» солунуң редакциязынга («Шынның» конкурузунга).

Тамараны даштындан көөрге, ам-даа бичии уругларзыг. Бичии эпчоксунганда азы өөрээнде чаактары долбанналы бээр. Өске эштериндеп барыкла ылгалыр түвези чок. Ынчалза-даа ооң өөрү олче улуг бүзүрел болгаш идегел-биле көөр. Тамараның эптиг, тут-тунгур холдары аныяк шеверлекчилериң карактарын соруңза дег хаара тырта бээр. Ийе, кожазында ындыг шевер холдар мөнгүн турда, кым ынаар көрүксевес боор. Тамара Хертек боду база-ла чоокта чаа дуржулгалыг штукатуржуларның холдарын магадап турган үелери тургулаан болдур ийин. Ам бешин ооң башкылары Ленин орденниг Августа Ельшованың, Октябрь Революциязы орденниг Билчирмаа Шөмбүлүн ажылдап турарын бо-ла сонуургай берген турар. Сураглыг штукатуржу Августа Ивановна Ельшованың бригадазында ажылдап турарынга Тамара чоргаарланыр. Ынчанмайн-даа канчаар, штукатуржунуң хөрээнге мергееливвээн кандай ургуну, ол хөре хандыкшылдыг, эштиринге хүндүткелдиг тудугжу кылдыр өөредип каан башкызынга кым чоргаарланмас боор.

Бригадада колдуу-ла аныяк кыстар. Хып дээн чалыы назын үезинде шак ол кижилер күжүн, билиин буянныг ажыл-ишке утландырып, ол мергежилге сеткил-сагыжындан бердинген кылдыр өөредир дээш Августа Ивановнаның чүткүлдүг ажылы халас барбаан. Бөгүн ооң бригадазында шалыпчылар-ла хөй. Ооң эгин денге, кожа кады ажылдап келген эжи Билчирмаа Шөмбүлден аңгыда Тамара Хертек, Вера Чаймаа, Нина Бородулина дээш өске-даа кыстар үргүлчү-ле шалыпчыларның олурууңдан дүшпейн турарынга хоочун тудугжу сеткил ханың чугаалап олурар. Оларның иштинден Тамараны оваалап, демдеглексээр.

— Тамара тудугжунуң ажылынга ынак, ооң багай эвес шеверлекчи үнеринге бүзүрээн мен—деп, Августа Ивановна чугаалагылаар.

Профессионал-т е х н и к т и г училищени дооскан соонда, Тамара Хертек чээрби хире эштери-биле кады хоочун штукатуржу Попованың бригадазынга ажылдап киргеннер. Бо ажыл амыр эвес, чымыштыг, үргүлчү-ле малгашка, чутайга борашкан чоруур. Ынчангаш сеткилинден хандыкшыраан кижиге берге дээрзин Тамара билир. Ооң кады келген эштери өскээр ажылдай бергеннер. Чамдык берге үелерде өөрүнүң үлегерин эдерер деп бодай-даа бээр турган. Ынчалза-даа аныяк кижиниң ол саймаарадын хоочун эштери эскерип каап, аңаа боттарының арга-сүмелерин берип турганнар.

Баштайгы бригадири хоочун тудугжу Попованы пенсияже үдеп турда, аңаа чугаалаан чылыг сөстериниң утказынган бо улустарга, эң-не херектиг буянныг ажылдың бирээзи деп үвени Тамара ханызы-биле билген. Ооң соонда Хертектиң бригадири Августа Ивановна Ельшова апарган. Сураглыг тудугжунуң бригадазынга киргени Тамараның күш-ажылчы базымынга улуг салдарлыг болган. Ол бригаданың алдар-ады дээш өскелерден тудавайн кызын ажылдап, мурнакчыларның дуржулгазын шингээдип ап келген. Ам бригаданың шолбаннарының бирээзи. Ажыл-ишчи, хой-ниитичи аныяк уругга ооң эштери улуг бүзүрелди көргүскеннер. Ону Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга бир эп-сеткилдиг соңгаан. Ол улуг бүзүрел аңаа чедип келбээн, ооң чаа-чаа хүлээлгелерни негеп турар дээрзин Тамара медереп билир. Депутат хүлээлгезиниң аайы-биле оруктудут эргелелиниң ажылчыннарынга бо-ла хаа чеде бээр, сессия материалдары-биле оларны таныштырып, ажылчыннарның чагыг-негелделерин хамаарышкан черлериниң мурнунга тургузуп, доктаамал харылзааны тудуп, кылган ажылының отчёдун үргүлчү берип турар. Ол общежитие чөвүлелиниң кежигүнү. Эрткен чылгы көрүлдеге ооң общежитиезин бирги черни алган. Мында база-ла Тамараның киржилгези улуг дээрзин чөвүлелдиң кежигүннери бадыткап турарлар.

Комсомолчу Тамара Хертек тудут ажылында чаа-ла дөрт чыл чедип чоруур. Ажылшчы кижиниң намдарынга шоолуг-ла эвес үе. Ынчалза-даа Тамараның холу-биле кылышкан тудутларын алыр болза, чээрби хар чаа ажып чоруур аныяк ургага эвээш эвес. Политчырыдыышкын бажыңы, № 1 поликлиника, даараныла фабриказы, хоорайның 2-ги кварталында чурталга бажыңнары, 12-ги кварталда ажыглалга киргеп болгаш киргелек улуг бажыңнар —бо шупту четче эвес даңзы. Ол тудутларда Тамараның холу дегбээн хана чок деп болур.

Ажылынга мергежий берген мурнакчыларынга чаа кижилерни өөредирин Августа Ивановна дидими-биле даглып турар. Ол база-ла улуг идегел. Профтехучилищени чаа дооскан аныяк кыстар Суунай Кара-кыс, Маша Сан-оол Хертектиң доктаамал хайгааралы болгаш арга-сүмезе-биле багай эвес шеверлекчилер апарганы аңаа өөрүнчүг. Бистиң күш-ажылчы кижилеривистиң «мен сени өөреттим, сен ону өөрет!» деп кыйгырыын аныяк тудугжунуң сагып чоруурун ол. Тамара бодунуң найыралдыг бригадазынга, ооң кылып тудуп турар ажылының кол утказын, чугулазын ханы медереп билир кылдыр өөредип каан орус, тыва башкылары Августа Ельшова биле Билчирмаа Шөмбүлге өөрүп, четтиргенин илередип, оларның тудугжу алдарын сыкпас дээш чалыы күштү харамнанмас кижилериң бирээзи.

Ажыл шагы дооступ турда, Ельшованың бригадазы чаңгыс черге бөлдүнчүп келген. Августа Ивановна ажылчын херектээжиниң карманындан солун уштуп эккелгеш, мынча дээн:

— Бо чыл бистиң чүртүвүстүң төөгүзүнге база бир алдарлыг чыл дээрзин билир болгай силер, кыстар. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын байырлаар бис. Бистиң партиявыстың ол улуг байырлалга хамаарыштыр бо доктаалын кижи бүрүзү кичээнгейлиг ноомчуп танныжып көрүнер. Бистиң найыралдыг бригадавыс бо байырлалга чедишкиниг ужуражып, хоорайвыстың чечектелишкини дээш улуг улуг-хуувусту киирер ужурлуг.

Бригадирниң чугаазы Тамара болгаш ооң эштериниң сеткилинге дээштиг болуп, төрээн партиязы, найыралдыг аймак-сөөк чону дээш чоргаарадды хайныктырып турган. Бригада ажылын доозуп, тарап чаңын турда, имир дүжүп, бажыңнарның сонгалары чырыгылай бергилээн. Хертек ам чаа ооң үнүп келгени, удавас ажыглалга кирер бажыңче хая көрүп келген. Ооң сонгалары амдыызында карацгы, ол бир-ле кадыр кашпал турут дег сагындырган. «Ажырбас, удавас бо бажыңның сонгалары чырый бээр. Чаа бажың алган аас-кежиктиг чүрттакчыларның өөрүшкүү сонгаларда чайынап турар сайылгаан чырыыдан-даа артык кыва бээр. Уруг-дарыгның катты-шимээн борта чаңгыланып үнер». Ынчалдыр сактып келгеш, Тамара боду билбейн-не хүлүмзүрүй берген. Кижилерге өөрүшкүлүг үвени кылын чоруур кижи оларның ол өөрүшкүзүн үлежир эргелит.

Тамара далаш чокка сонгаларындан оттар чайынаан бедик бажыңнарның чаны-биле общежитиезинче чадаг базыпкан. Эртен, бежээ кезек сооктар турза-даа, час шинчи кирип, чалыы кыстың сагыш-сеткилин часкызыг байдал хаара тудуп, ажыл-ишчи доозун-биле пудралаттыган ооң арнында хүлүмзүрүг чайнап чораан. Ийе, ону ол-бо шуушкан кижилер эскербейн баардаа чадавас. А бир эвес бистиң кайы бирээвис ону эскерип каар болза, ол ажыл-ишчи кижиге — Кызылдың № 48 тудут эргелелиниң мурнакчы штукатуржузу Тамара Хертекке мынча деп сөглээр боор бис:

Хоорайвыс чалыы Кызыл
Хонук тудум сайзырап ор.
Каас тудут дээрже бедээн,
Кайгап ханмас магалыг-дыр,
Шевер холуң ачызы дээш,
Четтирдивис, ишчи уруг!

Е. ТАНОВА.

ЧУРУКТА: Тамара Хертек.

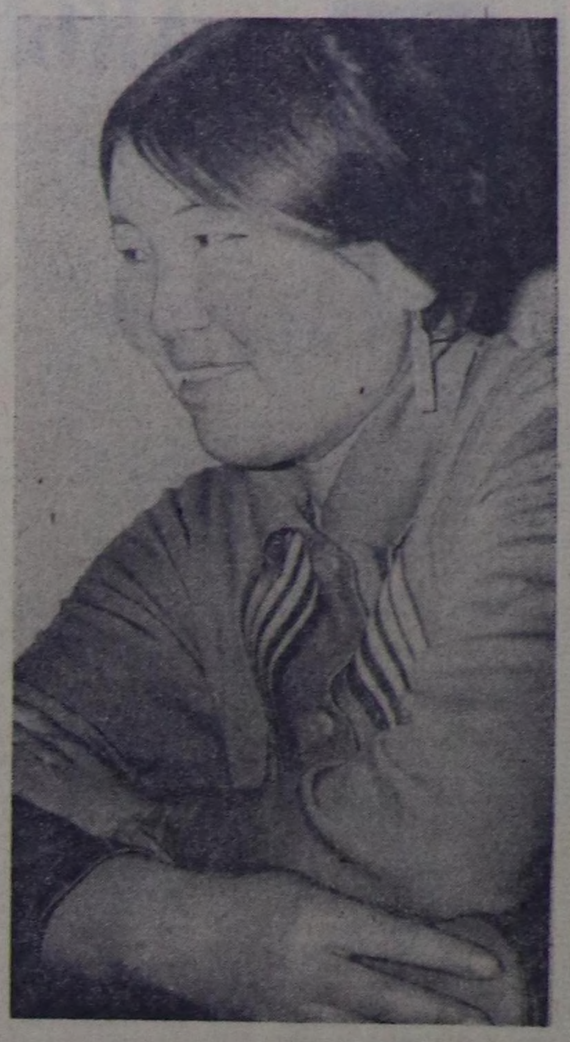

ВЛАДИВОСТОК. «Василий Поярков» деп ледокол Амур мугулдурнуң болгаш Владивостоктуң далай портунуң дожун аштап, улуг үүлени бүдүрүп турар. Арктикага чаңчыгып, дадыккан 50 оол ында ажылдап турар. Олар боттарының дыштанылгазын эки эрттирип турар. Дош кырынга бут бөмбүү ойнаарынга, хаактаарынга, дош аразының соок сугларынга эштиринге, дош адаандан балыктаарынга олар ынак. Ледоколдуң начальниги Владимир Дорохин бокска, аар атлетикага, кыжын эштириңге ынак.

ЧУРУКТА: доштуг сугга эштири — эки дадыгыышкын.

Ю. МУРАВИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ТЫВАНЫҢ СУГЛАРЫНДА ЧАА БАЛЫКТАР

Балык продукциязын элбедириниң кол курлавырларының бирээзи болза балык-байланы түс чериин агаар-бойдузунга таарыштыр көвүдедип өстүрери болур. Ол талазы-биле бисте чамдык ажылдарны боттандырган. Тываның сугларынга үнелиг, дүргеп өзер балыктарны өстүрери чеди чыл мурнунда эгелээн.

Хакасиядан болгаш Новосибирскиниң суг хөөлбектериндеп эккелген лешьтерни, карптарны Чагытай, Доруут-Хөл хөлдерге 1965 чылда салган. 1966 чылдың чазынында Ленинград областан самолёт-биле эккелген хөл пелядының 2 миллион үүргенезин Чагытайга салган. Ол аңаа тааржып, ийиги чылында-ла чедиштир өзүп, үүргенезин чажа берген. Лешь, карп балыктар база ол хөлге аажок тааржып, немей өзүп, четчип турар. Ол балыктарның саны ам элбээн.

Республиканың чүрттакчы чонун эки шыырлыг балык продукциязы-биле четче хандырарынга сугларның балыктарының уксаазын экижидер, ооң санын элбедир соруулга салдынган. Саянның хөл кадыргызын өстүрер ажылды сөөлгү чылдарда боттандырган. Қожуда Шырам-Хөлге ооң бир миллион 500 мың үүргенезин салган. Амгы үеде ооң курлавыры база өзүп турар.

Томскиниң күрүне университединиң Үстүү-Енисейниң балык заводунун, Тыванын балык камгалал инспекциязының эртем ажылдакчыларының болгаш ихтиологтарының деми-биле 1970 чылдың чайынында Шырам-Хөлче киир агып чыдар Кызыл болгаш Шырам-Хөл, Бөрзе-Хөлдерни тудуштурган Ий хемге кадыргының үүргенезин чыырын организаастаан болгаш ол хөлдерге Саянның хөл кадыргызының 2 миллион үүргенезин салган. Ол үеде Хиндиктиг-Хөлден моол кадыргының үүргенелерни чыып, Сүт-Хөлге эккеп салып, ону балыкшыткан.

1970 чылдың ноябрьда, декабрьда Чагытай хөлге пелядының үүргенезин чыырын организаастап, 50 миллионну чыгган, Ужурнуң балык заводунче эки байдалдыг чөрүткан. Эрткен чылдың чазынында Сүт-Хөл, Тере-Хөл хөлдерни пелядь-биле балыкшыткан. Өске-даа хөлдерни балыкшыдар ажылдарны кылган.

1971—73 чылдарда Тыва АССР-ниң сугларын балыкшыдар талазы-биле Томскиниң күрүне университединиң гидробиология болгаш балыкчылдылга лабораториязының эргелекчизи, биология эртемнериниң кандидады, доцент А. Н. Гундризериниң ажылдап кылган, Москвада Ихтиология комиссиязының чанында балык-байланны чер-черниң агаар-бойдузунга таарыштырып өстүрериниң талазы-биле консультативтиг чөвүлелдиң 1971 чылдың май 7-де болган хуралынга бадылаан хемчеглериңе дүүштүр Тываның сугларынга Сибирь стерляды, рящушка, Амур хемниң сазаны, пелядь чергелиг үнелиг балыктарны салырын ол чылдарның дургузунда боттандырар.

Бо бүгү хемчетлер республиканың балык-байлаан камгалаарынга болгаш немей өстүреринге дузалаар.

В. АГАФОНОВ,
Н. БЕСКРОВНЫХ,
Тыва АССР-ниң кадык камгалал инспекциязының ихтиолог-хайгааракчылары.

Балыктаарының чаа чуруму

ССРЭ-ниң балык ажыл-агый министириниң 1971 чылдың декабрь 1-де үндүрген дужаалынга дүүштүр Красноярск крайның болгаш Тыва АССР-ниң сугларынга балыктаарының чаа чурумнарын доктаатканнар. Оларны, тургузарда, эртем-техниктиг деңшилгениң, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүлдезин, чүрттакчы чонуң санының өзүп турарын, чүрттүң бойдус байлаан камгалаарының хемчеглерин барымдаалаан.

Чурумнарда чаа түүлдер болза:

— спортчу балыктаашкынны үгле амы-хуу ажыглалга, садын-саарбас кылдыр чорудар дээрзин балыкчы билир ужурлуг. Балык тывыштыг черлерден аңгы черлерге ону бүгү чылдың дургузунда чөпшээрээр.

Бел, кадыргы, ак-балык, карп чергелиг үнелиг балыктарны Улуг-Хемче киир агып чыдар сугларга май 1-ден июнь 10-га, Нойон-Хөл, Хам-Сыра хемнериниң бассейнинде сугларга июнь 1-ден июль 1-ге чедир балык үүргенезин чажар үелерде балыктаарын хоруур. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин өзүгаар Азас хемге болгаш Хиндиктиг-Хөлдүң бассейнинге балык өстүрүп, комплекстиг азыраар черни тургузаар, ынчангаш ол сугларга кандыг-даа балыктаашкынны хораан.

— Чеже хүн балыктаарындан хамаарылга чоккa, бир балыкчы чаңгыс үнүүшкүнде 10 килограммдан аштас балыкты тудар норманы Чурумнарның 20-ги түүлүн өзүгаар доктааткан. Ооң хөй балык тудар болза, балыктаарының чурумун каржызы-биле үрээн деп санаар.

Спортчу балыктаашкынны бүгү хевирниң сыырткыыштары-биле чорударын чөпшээрээн, ынчалза-даа четкилер, частыр түүлдер, боо болгаш оске-даа ол чергелиг хыдыкчы арта-биле балыктаарын хораан. Суг иштинге тыртпа октут боолар дузазы-биле, аквалангылар болгаш тышар херектеңдер чоккa, балык камгалал органнарының чөпшээрээн черлериңе балыктаан болур.

«ССРЭ-ниң сугларынга балыктаарының болгаш балык курлавырларын камгалаарының чурумнарын үрээни дээш административтиг харыысалганы күштелдирер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1964 чылдың март 27-де үндүрген Чарлыынга дүүштүр балыктаарының Чурумнарын үрээни дээш балык камгалалының органнары хамаатыларны 10 рубль, эргедужаалдыг кижилерни 50 рубль, а каржызы-биле үрээни дээш хамаатыларны 50 рубль, эргедужаалдыг кижилерни 100 рубль чедир торгаарын көргеп.

Эргежок чугула апарган таварылгаларда, балыктаарының чурумун үрээн кижилерни прокуратура, шагдаа органнарынче кеземче хүлээдири-биле шилчидер. Бел, кадыргы, ак-балык, пелядь, карп, лешь чергелиг үнелиг тывыш балыктарын дүрүм чок тутканы дээш ооң когаралын тускай каайлы өзүгаар эгидер. Чижээ, кадыргы, ак-балык, пелядь, лешь бүрүзү дээш оларның улуг, бичези хамаан чоккa 2 рубль, карп дээш 3 рубльди, бел дээш 10 рубльди тыртар.

Ол хемчеглер чүрттүң балык байлаан камгалап, ону немей өстүрүп, спортчу балыктаашкынны хөгжүдер арганы бээр. Спортчу балыкчыларның хамааты хүлээлгези болза, төтчеглекчилерге удур демиселди калбартын, балык камгалал органнарынга идепкейлиг дузаалаары болур.

Ф. СЕЛИН,
Тыва АССР-ниң балык камгалал инспекциязының улуг инспектору.

Чүрттүң телеэкраннарынга

Кара-Сал Ак-оол сыгыртып тур

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга турасчааткан улусчу чогаадылганың Бүгү-эвилел фестивалын Төп телевидение чорудуп турар.

Фестивальдың эзлчеглиг концерти февраль 21-де болуп эрткен. Аңаа Сибирь болгаш Ыракыы Чөөн чүктүң эң дээре ыраажылары, улусчу ниити ырларның, танцы ансамбльдериниң коллективтери киришкен.

Фестивальдың жюризин ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Лемешев удуртуп эрттирген.

Концертке Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң бызаңчызы, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кара-Сал Ак-оол чедишкиниг сыгырткан. Ону бүгү чуртка телевизор экраннарынга көргүскен.

Сураглыг сыгытчы ойнаан сөөлүнде фестивальдың жюри кежигүннери ол дугайында чугаалажып көрген. Тыва улустуң сыгыт, каргыраа, хөөмейи делегейниң өске чүрттарында чон, ховар үүл болур. Ону бүгү талалыг намгалап, хөгжүдериниң эргежок чугулазын ССРЭ-ниң улустарының ырларының сураглыг куусадикчизи Ирма Яунзем, дирижер Ю. В. Силантьев олар демдеглээн.

Тываның төлээзи Кара-Сал Ак-оолдуң сыгыды эң бедик үнелелди алган. Ол ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турасчааткан улусчу чогаадылганың Бүгү-эвилел фестивалының Москва хоорайга болур түүнел концертинге киржиир.

В. БРАЙКОВСКАЯ.
Москва хоорай.

телевидение

МАРТ 5-ТЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылганың программазы. 12.05—Сөөлгү медээлер. 12.15—Школачыларга. «Будильник». 12.45—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. «Үр чурттаарының айтырыглары». «Чараш болгаш кадык болуру». Дамчыдылганы эмчи Ю. Белянчикова чорудар. 13.15—«Музыкалыг ужуражылга». РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Воронец ырлаар. 13.50—«Кино аянчорукчуларның клуву». 14.50—15.00— Чапсар. 15.00—Улустарның чогаадыкчы чоруунуң Бүгү-эвилел фестивалы. Литов ССР. Вильнюстан дамчыдылга. 16.30—Р. Штраля. «Адам Евага кадайланып турар». Телешиниң баштайгы үндүрүлгези. 17.45—Сөөлгү медээлер. 18.00—Мячилиг хоккей талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) —«Волга» (Ульяновск) 2-ги тайм. Төп «Динамо» стадионунадан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.45—Уруттларга дамчыдылга. 19.05—Дириг чурук. 19.25 — «Сылдысчыгаш» уруттларга программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Ашактар чайы». Уран-чечен фильм. 21.50— «АКШ: айтырыглар болгаш политика». Дамчыдылганы Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң политиктиг хайгааракчызы А. Друзинин чорудар. 22.00—00.15—Хоккей талазы-биле ССРЭ чемпионады. ЦСКА—«Спартак» (Москва) В. И. Ленин аттыг Төп стадионунуң спорт Ордузунадан дамчыдылга.

МАРТ 6-ДА

19.00—Сөөлгү медээлер. 19.15—«Чаа адреестер». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.25—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылга. 19.50—«Полесьеде чурттап турар кижи» Документалдыг фильм. 20.00—Телемедээлер. 20.15—Чарлалдар реклама. 20.20—Уран-чечен фильм. 21.45—«База катап ужурашкыже. Муслим Магомаев». Фильм-концерт.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАРТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Узуп чаштыг чараш кыс Варвара» 10, «Өлүмнүг дайзын» 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыгаарга боолаашкын» 10, «Угаан сарыыл чок делегей» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.25, 16.05, «Үш херечи» 11.35, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Россия империязының дүжүлгези болгаш база катап туттурбаетар» (1-ги, 2-ги кезектери) 8.30, 11.10, 13.50, 16.30, «Туманныг дүне» 19.10, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Суг дүвүнде аквалангилер» 10, 11.50, «Хамраа» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.40, 20.15, «Кара тюльпан» 16.40, 18.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Тисса хемде» 12, 16, «Гитаралыг адаттыныкчы» 14 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Солдат фронтудан ээп келген» 13, 15, 17 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Нетекчи, мен...» 13, 15, 17 шактарда.

МАРТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Софья Грушко» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Россия империязының дүжүлгези болгаш база катап туттурбаетар» (1-ги, 2-ги кезектери) 15, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сапыктыг моортай» 9, 10.40, 14.20, «Дайын болгаш тайбың» (1-ги, 2-ги кезектери) 16.10, «Өлүмнүг дайзын» 11, 12.50, 18.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сарыг чемоданчыгаштыг ужуралдары» 15, «Үш херечи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Доозукчуларны чалап тур

Кызылда Күрүнеиң башкы институдунуң биология-химия факультединиң деканады факультетти доосканнар-биле ужуражыышкын кежээзин 1972 чылдың март 25-те организаастап эрттирер.

Кежээниң эгелээри 19 шакта.

Бүгү доозукчуларны чалап тур бис.

ДЕКАНАТ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургуауг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаанда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу 1).

ТС—00324